

HEBREUS, UNA EXHORTACIÓ A PERSEVERAR

Jordi CERVERA

I. UNS DESTINATARIS AMB DIFICULTATS

L'autor de la Carta als Hebreus anomena el seu escrit λόγου τῆς παρακλήσεως («una paraula d'exhortació») en 13,22. L'autor, segons les dades del mateix text, vol animar els destinataris a mantenir-se fermes en la fe malgrat el mal moment que sembla que estan vivint. Per això titulem l'article «Una exhortació a perseverar». Les constants referències parenètiques d'Hebreus porten els estudiosos a discutir i a no posar-se d'acord a dir si l'escrit és de caràcter doctrinal o bé parenètic. Això evidencia la rellevància del tema parenètic dins l'escrit. Però en la carta no hi trobem unes prescripcions morals generals¹, sinó unes admonicions ben concretes que aborden la problemàtica específica de la comunitat².

Tenim tan sols tres referències explícites a la situació de la comunitat: «Us heu tornat indolents a l'hora d'escoltar» (5,11); «Encara necessiteu que us tornin a ensenyar les primeres nocions de la revelació de Déu; heu arribat fins al punt que us torna a convenir llet en comptes d'aliment sòlid» (5,12); «No deixem d'assistir a les reunions comunitàries, com alguns han pres per costum» (10,25). Si a aquestes citacions hi afegim les constants al·lusions a la comunitat quan es parla en primera i segona persona del plural³, es veu que els destinataris es troben submergits en un moment de desconcert i de crisi. L'escrit,

---

1. L'excepció és 13,1-6, que fa unes exhortacions generals que serien aplicables a qualsevol comunitat.

2. Que Hebreus respon a una problemàtica específica és reconegut per tots els estudiosos. Cf. J.C. ADAMS, *The Epistle to the Hebrews with Special Reference to the Problems of Apostasy in the Church to which it was Addressed* (tesi doctoral no publicada), University of Leeds, Department of Theology, May 1964, pp. 21-28.

3. «Noteu...» (2,16); «Vosaltres...» (3,1); «Mantinguem...» (4,14); etc.

amb l'alternança de doctrina i parènesi, vol posar els punts sobre les is i exhortar que la comunitat es mantingui ferma i fidel als seus orígens.

Entrem dins l'entrellat parenètic de la carta i intentem descobrir què passa als destinataris. Per tal de situar-nos dins aquest rosari d'avisos, consells, encoratjaments i amonestacions, farem una classificació entre exhortacions, advertiments i amenaces⁴. Les *exhortacions* pretenen d'encoratjar i animar la comunitat, i sempre són formulades positivament (2,16-18; 3,1.6; 4,2-3.11a.14-16; 6,1.9-12.19-20; 10,19-20.22-24.25b.32-39; 12,1-14a.22-24; 13,1-7.13-17.22). Els *advertiments* volen corregir; tenen una formulació negativa («no...») i prenen un to de severitat i duresa que reflecteixen una forta problemàtica comunitària (2,1-3; 4,1.11b.13; 12,25-29; 13,8-9). Les *amenaces* són ultimàtums destinats als pertorbadors de la comunitat (3,12-14; 6,4-8; 10,26-31; 12,14b-17).

II. UNES EXHORTACIONS QUE VOLEN ENCORATJAR

Una primera constatació és que les dites *exhortacions* són un bàlsam que amara gairebé la totalitat de l'escrit⁵, donant-li una flaire positiva de consol, estímulo i cohesió. L'autor d'Hebreus es mostra molt diplomàtic a l'hora de donar el seu missatge⁶. Bastantes d'aquestes exhortacions coincideixen amb els versets que fan d'enllaç amb les diferents seccions de l'estructuració de l'escrit que fa Vanhoye⁷. En segon lloc, constatem que la major part de les exhortacions són conseqüència i aplicació pràctica de l'explicació que precedeix⁸, llevat de 6,9-12; 10,32-39 i 12,22-24, que pretenen endolcir els forts advertiments que s'acaben de fer als destinataris⁹, i de 13,1-6, que donen uns

4. Volem fer aquesta divisió per captar els diferents graus d'intensitat parenètica d'Hebreus a l'hora d'adreçar-se als destinataris, però dins l'escrit l'exhortació i l'advertiment sovint apareixen junts (per exemple en 4,1-3.11-16; 6,4-11; 10,19-39; 12,1-17.22-29), i fins i tot es barregen en un mateix verset (4,1.11; 10,25; 12,14). Guthrie també capta els diferents matisos parenètics i en fa una classificació semblant (G.H. GUTHRIE, *The Structure of Hebrews. A Text-Linguistic Analysis* [Supplements to Novum Testamentum LXXIII], Leiden 1994, p. 137).

5. El nucli doctrinal de la carta (7,1-10,18), que parla del sacerdoti del Messies, n'és l'excepció.

6. Cf. R.E. BROWN-J.P. MEIER, *Antioch and Rome. New Testament Cradles of Catholic Christianity*, London 1982, p. 165.

7. He 2,18-3,1 són el final de la «primera part» (1,5-2,18) i inici de la segona (3,1-5,10). He 4,14-16 són el final de la *secció A* i l'inici de la *secció B* de la «segona part». He 6,20 enllaça dins la «tercera part» (5,11-10,39) el *preàmbul* amb la *secció A*. He 10,19-20 fan d'enllaç entre el gran discurs sobre el sacerdoti del Messies i les conseqüències pràctiques d'aquest missatge. He 10,36-39 fan de pont amb la «quarta part» (11,1-12,13). He 12,12-13 són també la unió entre la quarta i la «cinquena part» (12,14-13,21) (cf. A. VANHOYE, *Struttura e Teologia nell'Epistola agli Ebrei* (per a ús dels estudiants), Roma, Pontificio Istituto Biblico, 1989, pp. 54-88; *El Mensaje de la carta a los Hebreos* [Cuadernos Bíblicos 19], Estella 1990).

8. És el cas de 2,16-18.3,1; 4,2-3.14-16; 6,19-20; 10,19-20.22-24.25b; 11,40-12,14a; 13,13.

9. He 4,2-3, tot i ser una conseqüència del que expliquen els versets precedents, és també un intent de suavitzar els advertiments previs.

consells d'àmbit general, vàlids per a qualsevol comunitat. En definitiva, l'autor vol fonamentar doctrinalment les exhortacions concretes que està fent a la comunitat, i nosaltres podem aproximar-nos a la problemàtica dels destinataris si estudiem aquests versets¹⁰.

1. He 2,16-18; 3,1.6

Els versets 2,16.18 són la conclusió del tema anunciat en 1,4¹¹ i desenvolupat de 1,5 fins a 2,15. La superioritat de Jesús sobre els àngels és l'argument per a manifestar la seva divinitat (1,5-2,8), però sense oblidar la seva humanitat (2,9-18). Jesús és el Fill de Déu i el germà dels homes¹². A més, en 2,17 s'introdueix el gran tema de la carta: Jesús «gran sacerdot» (ἀρχιερεύς). Tot i no fer cap referència explícita a la comunitat, aquests versets volen apropar la figura del Messies als destinataris al màxim possible:

«No ha vingut a ajudar (ἐπιλαμβάνεται) els àngels, sinó els descendents d'Abraham» (2,16);

«Calia que es fes en tot semblant als germans» (ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι) (2,17);

«I havent passat ell mateix la prova del sofriment (πειρασθεῖς), ara pot ajudar els qui són provats (τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι)» (2,18).

Aquest Jesús tan proper és el gran sacerdot que «expia els pecats del poble (ἰλάσκεισθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ)» (2,17). Si aquests versets parlen de la voluntat i capacitat del Messies d'ajudar i expiar, així com de les seves temptacions, és perquè la comunitat necessita ajuda i està en perill de caure, o ja ha caigut, en pecat¹³. En definitiva, Jesús ha de ser en tot moment el punt de referència i de suport dels destinataris. Això és el que expressa implícitament 2,16-18 i que, d'una forma clara i explícita, fan 3,1 i les posteriors exhortacions.

He 3,1 és també un verset de transició i anuncia el primer tema de la segona part de la carta¹⁴ que parla del Messies gran sacerdot «digne de fe» (πιστός). En aquest verset els destinataris són interpel·lats directament: ὄθεν, ἀδελφοὶ

10. Constatem que bona part d'aquestes exhortacions tenen Jesús (amb els diferents títols de «Messies», «Fill», «gran sacerdot») com a fonamentació (2,16.18; 3,1; 4,14.16; 6,1.19-20; 10,19; 12,24; 13,13) i que la majoria són una exhortació a mantenir-se perseverants en la fe i suportar les dificultats presents.

11. «Jesús és superior als àngels» (κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων).

12. Cf. VANHOYE, *Mensaje* 21-24; *Struttura* 54-57.

13. «Entre les cartes del NT, He dona èmfasi amb una particular urgència al fet que Jesús fou temptat durant la seva vida a la terra. Si afirma això tan insistentment en passatges destinats a enfortir els lectors en les seves temptacions i conflictes, no hi ha cap dubte que la vida de Jesús és entesa com una vida de temptació (2,18; 4,15)» (G. KITTEL, *Theological Dictionary of the New Testament [TDNT]*, 10 vols., Grand Rapids, 1964-1976, vol. VI, p. 33).

14. 3,1-5,10 (cf. VANHOYE, *Mensaje* 24-25; *Struttura* 57-58).

ἄγιοι («Vosaltres, doncs, germans sants...»)- a «fixar la mirada en Jesús» (κατανοήσατε). L'autor insisteix aquí novament en la centralitat de Jesús gràcies al qual ells són poble sant i comparteixen una vocació celestial (κλήσεως ἐπουρανίου).

He 3,6 és la cloenda d'una breu exposició que diu que el Messies és digne de fe i superior a Moisès¹⁵, i com a Fill de Déu, «posat al capdavant de la seva casa (ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ)». Novament s'utilitza la figura del Messies per a constatar els privilegis adquirits gràcies a adherir-nos a ell: «I aquesta casa som nosaltres» (οὐ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς). Aquests privilegis, això no obstant, són vigents «si mantenim el coratge de gloriar-nos d'allò que esperem (ἐὰν τῆν παρορησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος¹⁶ κατάσχωμεν)».

2. He 4,2-3.11a.14-16

El passatge 4,2-3.11a són breus exhortacions positives que brollen del comentari que fa l'autor sobre el Sl 95,7-11¹⁷, on els destinataris -a diferència del poble d'Israel, que no pogué entrar al «lloc de repòs (κατάπαυσιν)» per manca de fe (3,19)- sí que tenen accés al «lloc de repòs»:

«Hem rebut l'anunci de la bona nova igual com ells...» (4,2).

«Tan sols els qui hem cregut entrem al lloc de repòs» (εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες) (4,3).

«Afanyem-nos (σπουδάσωμεν) a entrar en aquell lloc de repòs» (4,11a).

Els versets 14-16 són la conclusió del tema «Jesús, sacerdot digne de fe» (4,14) i l'inici del nou tema «Jesús, sacerdot misericordiós» (4,15)¹⁸, i com és habitual, amb Jesús com a pal de paller¹⁹, hom anima els destinataris: «Man-

15. La superioritat de Jesús sobre Moisès, concretada en 3,5-6 on Jesús és «fill» (υἱός) i Moisès «servent» (θεράπων), s'assembla a la paràbola de SifDt 32,9 (312), on un rei escull uns masovers per a cuidar un camp, que acaba donant al seu fill. Els personatges referits en la paràbola són Abraham i Isaac (masovers) i Jacob (fill), el qual és el veritable escollit de Déu. Mihaly fa notar aquesta semblança entre la distinció de Moisès i Jesús en Hebreus i el rol que SifDt aplica a Abraham i Isaac davant de Jacob (cf. E. MIHALY, *A Rabbinic Defense of the Election of Israel. An Analysis of Sifre Deuteronomy 32,9*, dins *HUCA* 35 [1964] 112, n. 15).

16. Els uncials $\aleph$ A C D Ψ i altres manuscrits afegeixen μέχρι τέλους βεβαίαν («ferms fins a la fi»). Aquest afegit és interessant, car reflecteix més clarament les dificultats de la comunitat de mantenir-se fermes en la professió de la fe.

17. He 3,12-14 és també una parènesi, però pren un to d'avertiment seriós. Exhortacions i advertiments apareixen junts en aquesta secció (4,1-3; 4,11).

18. Cf. VANHOYE, *Mensaje* 24-25; *Struttura* 61-63.

19. «En Jesús, el Fill de Déu, tenim el gran sacerdot que ha travessat els cels» (4,14); «ell, de manera semblant a nosaltres, ha estat provat (πεπερασμένον) en tot, encara que sense pecar» (4,15); «acostem-nos confiadament al tron de la gràcia de Déu» (4,16).

tinguem ferma la fe que professem (κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας)»²⁰, «acostem-nos confiadament (προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρορησίας) al tron de la gràcia de Déu»²¹. D'aquests darrers versets podem deduir-ne dades sobre la situació de la comunitat: li trontolla la fe (4,14), se senten febles (4,15a), passen per dificultats (4,15b), potser han pecat²² (4,15c), necessiten compassió, el favor de Déu i el seu ajut (4,16).

3. He 6,1.9-12.19-20

Aquests versets ens situen en una llarga parènesi que va de 5,11 a 6,20. Els destinataris hi han d'escoltar fortes acusacions²³ i una severa advertència (6,4-8). Per això l'autor hi barreja alguns encoratjaments, a fi de compensar la tensió que certament produirien les seves paraules. Per això, després de les acusacions dels versets 5,11-14, els receptors són animats en 6,1: «Deixem les primeres nocions sobre el Messies i avancem cap al que és propi de la gent adulta.»²⁴

Els versets 9-12 són també un intent de suavitzar el que s'acaba de dir en 6,6 sobre la gravetat dels «qui han caigut i abandonen la fe» (παραπεσόντας). L'autor és conscient de la duresa de les seves paraules; per això diu en 6,9: «Estimats (ἀγαπητοί), encara que parlem així...» També diu que està convençut (πεπείσμεθα) que ells es troben en «millors disposicions, ben a prop de la salvació» (6,9); i en 6,10 diu que tenen a favor seu l'amor i el servei que han mostrat i mostren al poble sant (διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονοῦντες). En 6,11-12 l'autor manifesta la seva preocupació pel defalliment de la comunitat en la seva professió de fe:

«Tan sols desitgem que cada un de vosaltres demostrï el mateix afany (τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν) per a mantenir plenament l'esperança fins a la fi (πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους).»

20. He 4,14. Quina és aquesta ὁμολογία?, i qui són οἱ πιστεύσαντες de 4,3? El mateix v. 14 ens ho diu: els qui professen que Jesús, el Fill de Déu (Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ), és el gran sacerdot (ἀρχιερεῖα μέγαν) que ha travessat els cels.

21. He 4,16. El tron de la gràcia de Déu (τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος) és, pel context, el sacrifici de Jesús a la creu. Cf. també 2,9 i 10,29.

22. L'autor d'Hebreus vol evidenciar la semblança del Messies amb els homes (συμπαθησαί), però aclareix que no fins al límit de pecar (χωρὶς ἁμαρτίας). Si afirma això, podria ser que alguns membres de la comunitat haguessin pecat apostatant de la seva fe (cf. R. WILLIAMSON, *Hebrews 4,15 and the Sinlessness of Jesus*, dins *ExpTim* 86 [1974-1975] 4-8).

23. No escolten (5,11), no han après res (5,12), són uns infants i no saben destriar el bé del mal (5,13).

24. Quan en 6,1 l'autor d'He diu de deixar les primeres nocions de la fe i no repetir els temes fonamentals, es «contradiu» amb 5,12, on afirma que els destinataris necessiten que els tornin a ensenyar les primeres nocions de la revelació de Déu. Més que contradir-se, l'autor en 5,11-14 vol provocar i sacsejar els destinataris.

«No voldríem que us tornéssiu indolents (ἵνα μὴ νοθροὶ γένησθε).»

Per això estimula els destinataris a imitar «aquells qui amb fe i amb constància (διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας) han rebut les promeses en heretat» (6,12).

6,19-20 clou la llarga parènesi estimulants l'esperança en les promeses divines explicades en 6,13-18²⁵. Però aquesta esperança no es il·lusòria, sinó que esdevé realitat gràcies a Jesús, gran sacerdot: «Aquesta esperança... ha penetrat més enllà de la cortina del lloc santíssim. Allà, com a precursor nostre, ha entrat Jesús...» Un cop més, Jesús és el fonament i la motivació de l'exhortació.

4. He 10,19-20.22-24.25b.32-39

Ens situem al final de la tercera part de la carta (5,11-10,39)²⁶, que Vanhoye anomena «conclusió parenètica». Després d'una llarga explicació que va de 7,1 a 10,18 i que conté el nucli doctrinal de l'escrit, ara se'n desprenen les aplicacions pràctiques per a la vida de la comunitat. Aquests versets són, per tant, uns versets conclusius i alhora d'enllaç amb el capítol 11 que farà un repàs dels grans personatges creients.

10,19-20 són la cloenda del tema de la nova aliança segellada per la sang del Messies i que és font de santificació i de perdó dels pecats; per això es diu als receptors de l'escrit que «tenim plena llibertat d'entrar al santuari gràcies a la sang de Jesús; ell ha inaugurat per a nosaltres un camí nou i viu...» (10,19-20). Jesús és el camí més directe cap a Déu, és el pont entre Déu i els homes; d'aquí que en 10,22 convidi a acostar-s'hi «amb cor sincer i fe plena (μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως)», i en 10,23 exhorti a mantenir «indefectible l'esperança que professem». Per això cal animar-se mútuament i mantenir la comunitat cohesionada: «vetlleu els uns pels altres per animar-vos a l'amor fraterno i a les bones obres» (10,24); «exhortem-nos els uns als altres» (10,25b).

Seguidament apareix una altra advertència (10,26-31) amb amenaces de càstig (10,29), que són metodològicament suavitzades amb uns mots d'estímul (10,32-39). Aquí hom recorda els gloriosos inicis de la comunitat, envoltats de sofriment i lluites (10,32-34); per això en 10,35-36 els anima: «no perdeu la vostra valentia (μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν)»; «us cal molta constància (ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν)». A més, es diu als destinataris que Jesús està a punt de tornar (10,37) i, per tant, que no es facin enrere (10,38). I conclou solemnement dient en 10,39: «Nosaltres no som dels qui es fan enrere per a perdre's (ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν), sinó dels qui creuen per a conser-

25. He 6,19-20 són també els versets que enllacen amb el proper tema (la secció A de la «tercera part»): «Jesús, gran sacerdot semblant a Melquisedec» (7,1-28) (cf. VANHOYE, *Mensaje* 26-27; *Struttura* 63-66).

26. Cf. VANHOYE, *Mensaje* 27; *Struttura* 72-73.

var l'ànima (πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς)». Aquest verset contraposa ὑποστολῆς amb πίστειος, i ἀπώλειαν amb περιποίησιν, per dir-nos que els qui es fan enrere (els apòstates) a creure en el valor del sacrifici de Jesús a la creu, es perdran irremissiblement. La partícula εἰς accentua les conseqüències de les dues opcions.

5. He 11,40-12,14a.22-24

11,40 és la conclusió del llarg discurs sobre la fe i els personatges que la visqueren a fons (11,1-39) i diu d'ells que Déu «no volia que arribessin a la plenitud sense nosaltres». Amb aquesta solemne afirmació, el passatge de 12,1 vol donar ales als oients: «llancem-nos a córrer sense defallir en la prova que ens és proposada (δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα)». De bell nou, la figura de Jesús sofrent (12,2) esdevé punt de referència obligat en parlar del sofriment de la comunitat (12,3): «tingueu present aquell qui va suportar un atac tan dur contra la seva persona...: així no us deixareu abatre, cansats i sense forces (ἵνα μὴ κάμῃτε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι)». L'autor, amb la ferma voluntat d'encoratjar, els ve a dir que la seva lluita no és tan dura com els sembla: «En la vostra lluita contra el pecat, encara no heu hagut de resistir fins al punt de vessar la sang» (12,4), i que llegeixin el sofriment en positiu: «Vosaltres sofriu, doncs, per tal de rebre una correcció: Déu us tracta com a fills...» (12,7). La correcció a què es veuen sotmesos, malgrat ser dolorosa, és a fi de bé (12,11); per això hom els exhorta a tenir cura i consolar-se els uns als altres (12,12-14^a)²⁷.

12,22-24, igualment que en 4,2-3, en 6,9-12 i en 10,32-39, vol suavitzar el dur advertiment de 12,15-17, on, posant Esaú com a model del qui rebutja la primogenitura, s'insinua l'exclusió de la comunitat d'aquells qui facin el mateix, per moltes llàgrimes de penediment que es vessin (12,17). En 12,18 es diu: «Vosaltres no us heu acostat (προσεληλύθατε) en aquella muntanya palpable del Sinaí...», i es fa una breu comparança entre l'antiga aliança (12,18-21) i la nova: «Però vosaltres us heu acostat (προσεληλύθατε) a la muntanya de Sió...», per a significar que la segona aliança, a diferència de la primera, veritablement apropa (προσεληλύθατε) a l'entorn diví, a Déu mateix i a Jesús, que n'és el mitjancer (12,22-24).

6. He 13,1-7.13-17.22

Som al darrer capítol de la carta, moment típic de consells i darrereres recomanacions que evidentment també trobem aquí. Es comença amb unes exhortacions

27. Amb aquests versets es conclou la quarta part i s'anuncia la cinquena part d'Hebreus (cf. VANHOYE, *Mensaje* 29; *Struttura* 76-79).

de caire general referents a la caritat fraterna (13,1-3), al matrimoni (13,4), a la co-bejança de diners (13,5-6), i s'enllaça en 13,7 amb una nova recomanació que ateny més directament la comunitat: «Feu memòria dels vostres dirigents...; considereu la fi exemplar de la seva vida i imiteu la seva fe (μιμείσθε τὴν πίστιν)».

Després de la darrera advertència (13,8-9) i de fer referència en 13,12 al sofriment de Jesús —«va sofrir fora de la porta de la ciutat (ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν)»—, com sempre, anima a seguir-lo: «Sortim, doncs, a trobar-lo fora del campament, carregats amb el seu oprobí» (13,13). En 13,14-16 dóna més recomanacions generals; en 13,17 torna a concretar: «Obeïu els vostres dirigents i mostreu-vos-hi dòcils.»

La darrera exhortació és precisament referent a l'escrit que hom els adreça (13,22): «Us prego, germans, que aguanteu pacientment (ἀνέχεσθε) aquesta exhortació.»

III. UNS ADVERTIMENTS MARCATS PER LA SEVERITAT

Després del recorregut pel reguitzell d'exhortacions que amaren la carta als Hebreus, i havent-ne analitzat el contingut, podem intuir dues preocupacions: la voluntat de precisar la doctrina sobre Jesús i la perseverança en la fe²⁸. Les *exhortacions* que hem citat són una forma positiva d'abordar la problemàtica de la comunitat, que sembla dubtar sobre la figura del Messies, ja que bona part de les exhortacions apareixen després de fer afirmacions cristològiques. I, com a conseqüència d'això, potser hi ha el perill latent o manifest dins la comunitat d'abandonar la fe cristiana²⁹.

Les *advertències* que estudiarem a continuació canvien el to estimulador i positiu de les exhortacions i volen ser un seriós avís a la comunitat³⁰. Uns advertiments tals volen alertar sobre les conseqüències tant de les desviacions de la doctrina de Jesús (2,1-3; 12,25-29; 13,8-9) com de la desobediència (4,1.11b.13).

1. He 2,1-3

El primer advertiment seriós ve després de la primera exposició de la carta, on s'afirma la filiació divina de Jesús (1,5-14). Cal prendre-la seriosament, com

28. La majoria d'exhortacions giren al voltant de la fe i són una conseqüència de prèvies afirmacions doctrinals sobre la figura del Messies. Ambdues preocupacions van unides. L'autor d'He vol mantenir la *puresa* de la professió de la fe, que brolla d'una correcta lectura de la humanitat i divinitat de Jesús, així com del seu sacrifici a la creu.

29. Qui sap si aquests grups d'exhortacions barrejats amb els advertiments són estratègicament distribuïts dins l'escrit. Notem que tant els uns com els altres són igualment repartits abans i després del cos doctrinal de la carta (7,1-10,18): tres grups d'exhortacions abans i tres grups després. El mateix passa amb els advertiments: dos abans i dos després. Igualment succeeix amb els advertiments sobre l'apostasia: dos abans i dos després.

30. Aquests advertiments tenen com a característica la negació «no» (οὐ, μή, οὐκ).

expressa 2,1: «Per això cal que ens prenguem més seriosament el que hem rebut (ἀκουσθεῖσιν), si no volem anar a la deriva.» Que Jesús és el Fill de Déu, sembla qüestionat en el si de la comunitat, o si més no relativitzat, pel que es desprèn de 2,1³¹. La posterior al·lusió a la Llei (λόγος)³² en 2,2 ens situaria en un context judeocristià al qual li costaria d'assumir la divinitat de Jesús. Per això continua dient en 2,2 que els transgressors i desobedients de la Llei «eren castigats merescudament». Aleshores, diu en 2,3: «Nosaltres, doncs, com ens podem escapar del càstig, si negligim una salvació tan gran? Aquesta salvació, anunciada primerament pel Senyor mateix...» Per a l'autor, rebutjar Jesús implica rebutjar la seva salvació, i fent comparances, si rebutjar la Llei mereixia càstig, rebutjar Jesús mereix un càstig més gran. L'autor de la carta posa ben clar des de bon començament que la divinitat de Jesús és inqüestionable, i la seva relativització ho fa trontollar tot.

2. He 4,1,11b.13

Tenint com a eix de reflexió el Sl 95,7-11, l'autor posa de manifest la superioritat de Jesús i el seu poble (ἀδελφοὶ ἅγιοι) sobre Moisès i el poble d'Israel (3,1-11)³³. La pertinença a aquest nou poble dóna accés al lloc de repòs de Déu (κατάπαυσιν), però aquesta pertinença no és cap garantia. Per això adverteix en 4,1: «No visquem refiats, doncs (φοβηθῶμεν³⁴ οὖν), no fos cas que algú de vosaltres trobés que ha perdut l'ocasió (ὑστερηκέναι)³⁵ d'entrar al lloc de repòs». L'avís és ben clar: alguns poden quedar fora de la comunitat si no van amb compte.

4,11b diu: «Que ningú no caigui arrossegat pel mateix exemple de desobediència (τῆς ἀπειθείας).» Fem notar que en 3,18 apareix el verb ἀπειθήσασιν i en 4,6 el substantiu ἀπειθειαν. En pocs versets apareix tres cops el concepte de desobediència. Si recordem el final de la carta, on en 13,17 es diu: «Obeïu (πείθεσθε) els vostres guies i feu-ne cas», podem insinuar un nou problema comunitari: sembla que alguns germans han desobeït o desobeeixen, o no volen escoltar (cf. 5,11).

31. Adams i Rice diuen que 2,1 és una clara referència a l'apostasia. Cf. l'apartat següent: «Unes amenaces contra "l'heretgia"».

32. «Perquè la Llei (λόγος), promulgada per mitjà dels àngels...» Buchanan explica que aquest verset conté una forta tradició segons la qual els àngels van ser els qui lliuraren la Llei a Moisès a la muntanya del Sinai (cf. G.W. BUCHANAN, *To the Hebrews* [The Anchor Bible 36], New York, 1972, p. 24).

33. En 3,12-14 es fa un altre advertiment que comentarem en l'apartat IV 1. Tal advertiment ve seguit pel comentari de Sl 95,8 que acaba de reblar el clau.

34. El grec φοβηθῶμεν expressa molt més que la traducció de la BCI «No visquem refiats». Literalment s'hauria de traduir per «Temem» (llatí: «Timeamus»).

35. En 12,15, en un context d'apostasia, també es diu: ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ.

L'autor invoca la sinceritat i honestedat d'aquestes persones davant Déu, el judici del qual sap posar cada cosa al seu lloc (4,12); per això fa un altre advertiment en 4,13: «En tot el món creat no hi ha res que Déu no vegi clarament: tot és nu i descobert davant els ulls d'aquell a qui hem de donar comptes.» Encara que aquests personatges rebels i conflictius vulguin enganyar la comunitat, no podran enganyar Déu.

3. He 12,25-29

Un cop acabada la breu comparança entre les dues aliances (12,18-24), es fa un nou advertiment en 12,25: «Mireu de no refusar (μὴ παραιτήσησθε) el qui ens parla! Aquells (ἐκεῖνοι) el van refusar (παραιτησάμενοι)...» Quan el text diu ἐκεῖνοι es refereix als jueus que van refusar les paraules de Déu per boca de Moisès³⁶. Si els jueus, com continua dient el verset, «no es van escapar del càstig, molt menys, doncs, ens n'escaparem nosaltres si li donem l'esquena (ἀποστρέφόμενοι) quan ens parla des del cel». L'amenaça de càstig que escoltàvem en 2,1-3 es repeteix un altre cop en parlar de refusar (παραιτέομαι). Els qui rebutgin Déu, que «ara ens ha parlat en la persona del Fill» (1,2), seran castigats. Si seguim el fil dels advertiments anteriors, ara ja no es tracta sols de qüestionar la divinitat de Jesús (2,1-3), ni de desobediència (4,1,11b.13), sinó de negar, de donar l'esquena (ἀποστρέφω). El verb ἀποστρέφω és emprat en l'AT per a parlar d'apostasia a altres déus³⁷. En Hebreus ha de fer referència a aquells membres de la comunitat que manifestament neguen Jesús com a Fill de Déu i gran sacerdot. La resposta de Déu serà clara: «Una vegada més faré tremolar no solament la terra, sinó també el cel» (12,26); «El nostre Déu és un foc que devora» (12,29). Per això en 12,28 es convida a no perdre els dons rebuts: «Ja que rebem la possessió d'un Regne incommovible, no deixem perdre aquesta gràcia i donem així a Déu un culte que li sigui agradable, amb temor i submissió (μετὰ εὐλαβείας καὶ δέους).»³⁸

4. He 13,8-9

Aquests dos versets volen recordar per última vegada la immutabilitat de la doctrina del Messies: «Jesús és el mateix ahir i avui i pels segles» (13,8), i adverteix: «No us deixeu arrossegar (μὴ παραφύρεσθε) per doctrines complica-

36. Aquest fet de tractar els jueus com a ἐκεῖνοι, sembla manifestar que jueus i cristians són ja dos pobles diferenciats. Totes les argumentacions d'Hebreus volen marcar clarament les diferències entre uns i altres.

37. Cf. TDNT VII 719.

38. Aquest temor i submissió que convida a tenir, potser fa referència a l'actitud desafiant i rebel que tindrien els apòstates davant la comunitat.

des i estranyes» (13,9). Tals doctrines semblen més aviat basades en ritus exteriors que no pas en la gràcia de Déu: «el cor ha de trobar la força en la gràcia de Déu i no en observances de menjars que no fan cap profit als qui les segueixen»³⁹. Apareix en aquests versets la controvèrsia jueus-cristians amb la clara influència del pensament dels primers sobre els segons; d'aquí la defensa aferissada de la figura del Messies.

IV. UNES AMENACES CONTRA L'«HERETGIA»⁴⁰

Donant una ullada als textos parenètics que hem explicat, només podem veure-hi una distribució estratègica d'aquests textos. Si mirem les *exhortacions* que volen encoratjar la comunitat, hi trobem tres grups de citacions abans del discurs central de la carta (7,1-10,18) i tres grups de citacions després. El mateix podem dir dels *advertiments*: dos abans i dos després del discurs central. Igualment s'esdevé amb els textos que parlen de l'apostasia i «l'heretgia»: dos abans (3,12-14; 6,4-8) i dos després (10,26-31; 12,14b-17). Aquesta distribució parenètica dóna encara més vigència a l'estructura d'Hebreus feta per Vanhoye, on el discurs central gira al voltant de la figura del Messies com a gran sacerdot i del valor del seu sacrifici a la creu. L'autor d'Hebreus vol deixar ben clar que Jesús, el Fill de Déu i germà dels homes, és l'únic mitjancer vàlid entre Déu i els homes, i que el seu lliurament a la creu és l'únic sacrifici vàlid per a perdonar els pecats i santificar-nos. Això és el que semblen negar alguns membres de la comunitat. Les *exhortacions* ens mostraven la doble preocupació de puntualitzar la doctrina sobre Jesús i d'estimular la perseverança en la professió d'aquesta fe⁴¹. Els *advertiments* reflectien l'evidència que n'hi ha que donen l'esquena i reneguen del Messies (12,15), i que, desobedients (4,11b), pertorben i confonen la comunitat amb les seves doctrines judaïtzants (13,8). Per això apareixen serioses advertències, i fins i tot amenaces de càstig⁴², dirigides als causants de tal enrenou comunitari⁴³. El

39. Cf. He 9,10. Aquestes «pràctiques» que encara es realitzen, potser podrien ser els sacrificis del temple. De fet, en els següents versets (13,10-11), a més de considerar que encara és vigent l'activitat del temple, els sacrificis dels sacerdots ja es consideraven incompatibles amb el sacrifici del Messies, i els qui en participaven no eren admesos a l'altar del sacrifici de Crist.

40. El mot «heretgia» no al·ludeix al fet de negar cap dogma de l'Església, sinó a trencar el credo i la unitat comunitària.

41. Per al concepte de fe de l'autor d'He, cf. E. GRÄSSER, *Der Glaube im Hebräerbrief*, Marburg 1965; G. DAUTZENBERG, *Der Glaube im Hebräerbrief*, dins *BZ* 17 (1973) 161-177; D. HAMM, *Faith in the Epistle to the Hebrews: The Jesus Factor*, dins *CBQ* 52/1 (1990) 270-291; H.W. ATTRIDGE, *The Epistle to the Hebrews* (Hermeneia. A Critical and Historical Commentary on the Bible), Philadelphia 1989, pp. 311-314.

42. 2,3; 4,1; 12,26.28.

43. Cf. G. MORA, *La Carta a los Hebreos como escrito pastoral* (Col·lecció Sant Pacià XX), Barcelona, Facultat de Teologia de Barcelona-Herder, 1974, pp. 97-130: «La gravedad y

perill d'apostatar⁴⁴ assetja la comunitat, com ho evidencien els verbs παραρρέω (anar a la deriva) en 2,1 i παραιτέομαι (refusar) i ἀποστρέφω (negar, donar l'esquena)⁴⁵ en 12,25. A l'hora de delimitar quins són els textos que expressen aquesta problemàtica els estudiosos d'Hebreus no coincideixen del tot. Adams, en la seva tesi doctoral sobre l'apostasia en Hebreus, cita 2,1; 3,12; 4,14; 6,4-6 i 10,19-23⁴⁶. Rice, en un interessant article sobre el tema⁴⁷, cita 2,1; 3,7-19; 5,11-6,6; 10,26-27; 12,1-24. Mora cita 6,4-6 i 10,26-31 i hi afegeix 12,17⁴⁸. Spicq⁴⁹ cita 6,4-6; 10,26-31 i 12,14-17. Buchanan⁵⁰ cita 6,4-8; 10,26-31; 12,15-17. Attridge⁵¹ cita 3,12-14; 6,4-8; 10,26-31; 12,15-17.25. Si arrencem aquestes citacions (que són una mostra escollida) comprovarem que, malgrat l'agrupament en diferents versets (en certa manera natural, perquè els comentaristes volen fer notar detalls concrets observats per ells), coincideixen a veure-hi el tema de l'apostasia al voltant de 6,4-8 i 10,26-31, i tots els citats menys Adams també coincideixen al voltant de 12,14-17. Compartim el mateix criteri. Pel que pertoca a 3,12-14, les opinions estan dividides: la interpretació de 3,12 és la que dóna la clau de lectura. Creiem que es fa al·lusió a l'apostasia, però no amb la contundència de les altres citacions. En 2,1, Adams i Rice hi veuen una referència a l'apostasia quan es parla «d'anar a la deriva» (παραρρῶμεν), però no argumenten prou els motius⁵². El verb παραρρέω (que tan sols es troba aquí en tot el NT) es molt imprecís per a parlar d'apostasia; però, conscients de l'avís seriós que s'insinua al lector, hem inclòs 2,1-3 en l'apartat «Uns advertiments marcats per la severitat.»⁵³

1. He 3,12-14

12 Βλέπετε, ἀδελφοί, μήποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος, 13 ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας – 14 μέτοχοι γὰρ τοῦ

las terribles perspectivas del pecado de apostasía.»

44. G. Bardy diu que l'apòstata religiós és un renegat en relació a Déu, en qui havia fet la professió de creure (cf. G. BARDY, *La conversion au christianisme durant les premiers siècles*, Paris 1949, p. 295).

45. En l'AT també significa apostatar.

46. Cf. J.C. ADAMS, *Hebrews* 24-28.

47. G.E. RICE, *Apostasy as a Motif and its Effect on the Structure of Hebrews*, dins *AndrUns* 32/1 (1985) 29-35.

48. MORA, *Hebreos* 97-115.

49. C. SPICQ, *L'Épître aux Hébreux*, Paris 1977.

50. BUCHANAN, *Hebrews* 171, n. 98.

51. ATTRIDGE, *Hebrews* 116, nn. 47-48.

52. Cf. ADAMS, *Hebrews* 24-25; RICE, *Apostasy* 34.

53. Cf. apartat III 1.

Χριστοῦ γεγόναμεν, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν.

Aquest avís dels versets 12-14 és una hermenèutica del que s'acaba de dir citant el salm 95 (vv.7-11)⁵⁴. En 3,12 es concreta la problemàtica: «Germans, mireu que cap de vosaltres no tingui un cor dolent d'incredulitat que l'aparti del Déu viu.» El perill que assetja els destinataris és tenir un «cor dolent d'incredulitat». Aquesta expressió és un genitiu de qualitat que significa «cor incrèdul»⁵⁵ i el podem relacionar amb ῥίζα πικρίας de 12,15⁵⁶. La incredulitat, pel context, és respecte a Jesús, «enviat de Déu i gran sacerdot de la fe que professem» (3,1). La incredulitat vers la divinitat de Jesús i la seva activitat medidora desembocarà en el progressiu allunyament de Déu⁵⁷ fins a apartar-se totalment d'ell (ἀποστῆναι)⁵⁸. Attridge relaciona aquest problema amb la desobediència que apareix en 3,19 i en 4,6.11⁵⁹. La possibilitat que alguns membres de la comunitat desobeeixin i abandonin la fe és real; per tant, el pecat d'apostasia és a les portes (3,13): «Més aviat, mentre duri la proclamació d'aquell “avui”, exhorteu-vos els uns als altres dia rera dia perquè la seducció del pecat⁶⁰ no endureixi (σκληρυνθῆ)⁶¹ ningú». Seguidament, a 3,14, descriu l'actitud positiva oposada a la negativa de la incredulitat de 3,12: «Hem estat associats al Messies, però cal que mantinguem ferma fins a la fi la confiança (ὑποστάσεως)⁶² que teníem al principi.»

54. Cf. F. SCHRÖGER, *Der Verfasser des Hebräerbriefes als Schriftausleger* (Biblische Untersuchungen 4), Regensburg 1968, pp. 101-108.

55. En 3,12, ἀπιστία es pot designar explícitament com un mal (πονηρόν). Cf. H. BALZ-G. SCHNEIDER, *Exegetical Dictionary of the New Testament (EDNT) I*, Grand Rapids 1994, p. 122.6.

56. Cf. P. ELLINGWORTH, *The Epistle to the Hebrews. A Commentary on the Greek Text* (New International Greek Testament Commentary), Grand Rapids 1993, p. 222.

57. «That would constitute a falling away from God» (EDNT I 122.6).

58. El TDNT diu referent a aquest verb: «In Hb 3,12 it is used expressly of religious decline from God. The opposite is 3,14. This apostasy entails an unbelief which abandons hope» (I 513). Bardy diu que He 3,12 no pot ser més precís en el sentit d'expressar l'apostasia: «l'auteur y oppose les mauvais cœurs, endurcis dans l'incrédulité, qui s'éloignent du Dieu vivant, aux fidèles qui, rendus participants du Christ, gardent jusqu'à la fin leur foi aussi ferme qu'au commencement» (*La conversion au christianisme durant les premiers siècles* 295-296). Cf. també SPICQ, *Hébreux I* 84; W.L. LANE, *Hebrews 1-8* (World Biblical Commentary 47a), Dallas 1991, p. 86.

59. ATTRIDGE, *Hebrews* 116.

60. La seducció del pecat és arribar a tenir un cor dolent d'incredulitat que negui el Messies i que condueixi a apostatar d'ell. Cf. 1Co 10,6.

61. En 3,8.15 i 4,7 apareix μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. És innegable la preocupació de l'autor d'Hebreus que alguns membres es tanquin en banda i, sense atendre raons, abandonin la seva fe.

62. Buchanan diu que aquesta ὑποστάσις es refereix a la realitat, essència o naturalesa d'alguna cosa, o als fonaments o bases de l'esperança: «Those who held “fast the initial doctrine” were those who did not give up the creed or confession which they were taught at the beginning of their catechism» (cf. BUCHANAN, *Hebrews* 66).

2. He 6,4-8

4 Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσασμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου 5 καὶ καλὸν γευσασμένους θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος 6 καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. 7 γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον πολλάκις ὑετὸν καὶ τίκτουσα βοτάνην εὐθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ θεοῦ· 8 ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

Si en 3,12-14 l'autor insinua la possibilitat d'apostasia d'alguns membres de la comunitat, en 6,4-8 explica, sense cap mirament, què passarà als qui hi caiguin⁶³. Comença fent un repàs de les excel·lències que com a creients han experimentat (6,4-5): «N'hi ha que un dia van rebre la llum (φωτισθέντας)⁶⁴, van tastar (γευσασμένους)⁶⁵ el do celestial, van participar en l'efusió de l'Esperit Sant⁶⁶ i van assaborir (γευσασμένους) la bona paraula de Déu i els prodigis del món renovat.» En 6,6 explica les conseqüències de rebutjar aquest devessall de dons: «però després han caigut i abandonen la fe (παραπεσόντας)⁶⁷. És impossible (ἀδύνατον) que aquests es renovin de nou amb una conversió⁶⁸, ja que tornen a crucificar (ἀνασταυροῦντας⁶⁹ ἑαυτοῖς) el Fill de Déu i l'omplen d'injúries (παραδειγματίζοντας).»

63. Cf. «Del corazón incrédulo al corazón apóstata», dins MORA, *Hebreos* 83-90; P.E. HUGUES, *Hebrews 6,4-6 and the Peril of Apostasy*, dins WTJ 35 (1972-73) 137-155.

64. El verb φωτίζω surt dues vegades en Hebreus (6,4 i 10,32), i en un mateix context. Aquesta il·luminació bé podria ser el baptisme (cf. EDNT III 450; TDNT IX 355).

65. Té el sentit metafòric d'experimentar personalment Déu (cf. TDNT I 676; EDNT I 245), tot i la referència a l'eucaristia que alguns autors hi veuen (cf. J. SWETNAM, *Christology and the Eucharist in the Epistle to the Hebrews*, dins Bib 70 (1989) 74-95; R. WILLIAMSON, *The Eucharistic and the Epistle to the Hebrews*, dins NTS 21 (1974-75) 300-312; ATTRIDGE, *Hebrews* 170; ELLINGWORTH, *Hebrews* 319).

66. Hi ha comentaristes que hi veuen el ritual de la imposició de mans (ATTRIDGE, *Hebrews* 170). Cf. 1Tm 5,22.

67. El terme παραπεσόντας es refereix aquí clarament al pecat d'apostasia. Aquest verb, que tan sols apareix aquí en tot el NT, es relaciona amb ἀποστήναι (3,12) i ἀποστρεφόμενοι (12,25), que també expliciten el mateix pecat (cf. TDNT VI 171; EDNT III 34.3; ELLINGWORTH, *Hebrews* 322; ATTRIDGE, *Hebrews* 171).

68. Deixant de banda els llarguíssims excursos que apareixen en molts comentaris sobre la possibilitat o no d'una segona conversió després del baptisme, aquí tan sols s'afirma que després d'una apostasia, amb les condicions que es dona en Hebreus, no hi ha possibilitat de reconciliació. Aquesta afirmació la corroborarem amb l'estudi específic de 12,16-17 (cf. també ELLINGWORTH, *Hebrews* 323: «The only direct statement is that there can be no second repentance after apostasy [12,17]»).

69. Cf. EDNT I 92; TDNT VII 583-584.

La raó per la qual en 6,6 es prefereixi παραπίπτω a πίπτω, és per caracteritzar la falta comesa com una desviació intel·lectual i moral. El nostre autor avisa els jueus convertits al cristianisme, els quals, oscil·lants entre l'Església i la Sinagoga, s'arrisquen a perdre-ho tot. El context ens mostra que es tracta d'una caiguda de tipus *intel·lectual* i voluntària (cf. 10,26: ἐκουσίως ἁμαρτανόντων i 10,29) contra la llum (φωτισθέντας, v. 4) i l'Esperit Sant (μετόχους πνεύματος ἁγίου, v. 4). Aquest pecat irremissible és la ruptura total i obstinada amb el gran sacerdot Jesús. Pot ser definit com un renegar lúcidament de la professió de fe, o una anul·lació total del compromís de la vida cristiana⁷⁰. Continuant amb 6,6, prenem ara els verbs ἀνασταυροῦντας i παραδειγματίζοντας, que, segons Proulx i Alonso Schökel, produeixen una hendíadis⁷¹ que explica la causa moral de la impossibilitat d'una nova conversió⁷². Aquests dos participis són interpretats tant teològicament⁷³ com físicament⁷⁴, i habitualment s'associen amb Nm 25,4⁷⁵, que parla de «penjar» (הֲרוֹקֵ) ⁷⁶ els adoradors del déu Baal de Peor⁷⁷. Els LXX tradueixen ἔκ en Nm 25,4 per παραδειγματίζω, però el significat de càstig públic, que els LXX normalment donen al verb παραδειγματίζω, no correspon a He 6,6⁷⁸. Creiem que els dos verbs es refereixen a dues coses diferents. ἀνασταυροῦντας fa al·lusió al sacrifici únic i irrepetible de Jesús a la creu, que és font de gràcia i de perdó. Aquells qui, esdevinguts cristians, voluntàriament apostaten, no podran ser perdonats, perquè això equivaldria a crucificar de nou el Messies, repetir el que és irrepetible: el sacrifici de Jesús a la creu (10,10-14). En canvi, παραδειγματίζοντας no té el mateix significat teològic que ἀνασταυροῦντας; més aviat es refereix a la calúmia pública que fan els apòstates del Fill de Déu. En el Nou Testament tan sols trobem aquest verb en He 6,6 i en algunes variacions de Mt 1,19 (⋈*.² C L W Θ f¹³ 33) quan es parla de la *difamació pública* de Maria, que Josep vol evitar. És molt interessant aquesta variant de Mt 1,19, car παραδειγματίζω hi expressa la calúmia pública de dir que Maria era una adúltera,

70. SPICQ, *Hébreux* II 153.

71. P. PROULX-L. ALONSO SCHÖKEL, *Heb* 6,4-8: εἰς μετάνοιαν ἀνασταυροῦντας, dins *Bib* 56 (1975) 193-209, 203. El paral·lelisme entre els dos verbs l'explicita L. SABOURIN, *Crucifying Afresh For One's Repentance (He 6,4-6)*, dins *BibTB* 6 (1976) 264-271.

72. Cf. ATTRIDGE, *Hebrews* 171; B.F. WESTCOTT, *Hebrews*, London 1903, p. 153.

73. Cf. MORA, *Hebreos* 97.

74. Cf. PROULX-ALONSO SCHÖKEL, *Heb* 6,4-8, p. 205.

75. Cf. sobretot PROULX-ALONSO SCHÖKEL, *Heb* 6,4-8, p. 203; SABOURIN, *Crucifying* 267. Cf. també BRUCE, *Hebrews* 149, n. 57; ELLINGWORTH, *Hebrews* 325.

76. També es pot traduir per «esquarterar», «empalar».

77. Cf. la nota a ἔκ de Nm 25,4 de l'edició del text massorètic (TM) de la *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (ed. 1990) i el comentari que en fan PROULX-ALONSO SCHÖKEL, *Heb* 6,4-8, p. 203.

78. Això és el que trobem en l'EDNT III 17. Subscrivim aquesta opinió, perquè creiem que aprofitar la coincidència del verb παραδειγματίζω referit als apòstates de Nm 25,4 i d'He 6,6 és forçar massa el paral·lelisme.

quan veritablement no era així. Semblantment en He 6,6, el verb expressa la mentida o calúmnia pública de dir que Jesús no és el Fill de Déu, quan realment és així⁷⁹. La idea de publicitat està fortament accentuada en el verb παραδειγματίζω, que en 6,6 pren un to més greu que el de «ridiculitzar, satiritzar, fer-ne burla pública» que trobem en els LXX⁸⁰: aquí es tracta de calumniar públicament el Fill de Déu. D'aquí que es digui que no poden ser reconciliats⁸¹ a causa de la seva hostilitat activa i persistent al Messies⁸². Que ἀνασταυροῦντας i παραδειγματίζοντας estiguin en participi present vol ressaltar l'enfrontament continu i violent contra la persona del Fill de Déu (τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ). L'ús d'aquest títol cristològic fa ressaltar encara més la gravetat de l'ofensa⁸³. La intencionalitat dels apòstates, la corrobora l'ἑαυτοῖς del mateix verset, per fer veure que són ells mateixos els qui ridiculitzen i menystenen d'una forma pública el Fill de Déu. No podem dir exactament quina és aquesta calúmnia, però pel que hem anat estudiant podem afirmar que gira al voltant de negar la filiació divina de Jesús, així com negar el valor del seu sacrifici a la creu. Però una calúmnia pública va encara més enllà d'això. És més que una simple apostasia. Hi ha qui està manipulant el nucli doctrinal de la fe de la comunitat i a més en fa pública ostentació. Pel que sembla, ens trobem davant un cas d'«heretgia»⁸⁴. De fet, l'afer és greu. Només així entendrem el rigorisme de 6,6 quan parla de la impossibilitat de perdó d'aquests pecadors. L'actitud sarcàstica i de pública difamació dels apòstates de la comunitat davant el Fill de Déu que 6,6 vol reflectir amb els verbs ἀνασταυροῦντας i παραδειγματίζοντας, sembla inspirada en Mt 27,39 i Mc 15,29⁸⁵. Els versets 7-8 són una metàfora conclu-

79. Col 2,15 podria ser un paral·lel quan diu que les potències i autoritats han estat desarmades i «exposades públicament en espectacle» (ἐδειγμάτισεν ἐν παροησίᾳ). Els Salmes de Salomó en 2,12 diuen: «Feien broma amb les seves iniquitats segons les anaven perpetrant, a la llum del dia exhibien (παρεδειγμάτισαν) les seves impietats.»

80. Cf. TDNT II 32.

81. Ara bé, no és clar si aquest pecador ha de ser expulsat de la comunitat religiosa (cf. G. FORKMAN, *The limits of the religious community* [Coniectanea Biblica, New Testament Series 5], Lund 1972, p. 176). Buchanan connecta la rigidesa d'aquest verset amb 2Bar 85,12, i He 12,17, on Esaú, malgrat els plors, és rebutjat (cf. BUCHANAN, *Hebrews* 109-110). Lane cita Sv 12,10 junt amb altres textos (LANE, *Hebrews* 1-8, p. 142).

82. WESTCOTT, *Hebrews* 153; ATTRIDGE, *Hebrews* 172.

83. Cf. WESTCOTT, *Hebrews* 153.

84. Amb aquesta afirmació fem un pas més a l'hora de parlar del pecat d'apostasia que apareix en Hebreus i que els comentaristes es limiten a assenyalar com a la causa que explica les dures amenaces de 3,12-14; 6,4-8; 10,26-31; 12,14b-17. Com és que un abandonament de la fe produeix una reacció tan dura per part de l'autor d'Hebreus? No hi ha alguna raó més? De fet, això és el que constatem en He 6,4-8 i 10,26-31. A més de l'abandonament de la fe hi ha una pública difamació de la figura del Messies i una desobediència que enfronta aquests personatges amb els dirigents de la comunitat. La manca de professió del credo comunitari i la possibilitat d'un trencament en la comunitat són un fet que evidencien que es tracta d'una «heretgia» o una possibilitat d'«heretgia».

85. «Els qui passaven per allí l'insultaven movent el cap amb aires de mofa (oï δὲ

siva dels dos versets anteriors, que fan una analogia de la persona que, un cop acceptades les responsabilitats de pertinença a la comunitat, esdevé un apòstata o un «heretge»⁸⁶: «Quan una terra beu la pluja que la rega sovint i dona plantes bones als qui la conreen, vol dir que té part en la benedicció de Déu; en canvi, la terra que dona cards i espines és tinguda per inútil i gairebé per maledida, i acabarà consumida pel foc.»⁸⁷

3. He 10,26-31

26 Ἐκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, 27 φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοῦς ὑπεναντίους. 28 ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει. 29 πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἠγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας; 30 οἶδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα: ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω. καὶ πάλιν κρινεῖ κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ. 31 φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζώντος.

La duresa envolta també aquests versets, amb nous arguments després de l'exposició central de la carta sobre *Jesús gran sacerdot i mitjancer de la nova aliança* (7,1-10,18). En 10,26 diu: «Perquè, si després d'haver rebut el ple coneixement de la veritat continuem pecant voluntàriament (ἐκουσίως⁸⁸ γὰρ ἁμαρτανόντων), ja no ens queda cap sacrifici que expii (ἀπολείπεται)⁸⁹ els pecats». Quin és aquest coneixement de la veritat (ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας)? L'autor d'Hebreus no es cansa d'argumentar-ho: que Jesús és el Fill de Déu i que el seu sacrifici a la creu és l'únic que perdona realment els pecats i santifica. Adherir-se a Jesús a través del baptisme⁹⁰ és compartir aquesta mort i omplir-se dels seus beneficis. Aleshores, continuar pecant (ἁμαρτανόντων) és mantenir-se fermes en la desconsideració i el menyspreu del sacrifici salvador de

---

παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν κινουῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν)». Spicq també hi veu aquesta semblança quan diu que παραδειγματίζω expressa una reproducció caricaturesca del drama del Calvari (cf. SPICQ, *Hébreux* II 154). Cf. també MORA, *Hebreos* 99.

86. Cf. BUCHANAN, *Hebrews* 110; cf. també A. VANHOYE, *Heb 6,7-8 et le mashal rabbinique*, dins W.C. WEINRICH (ed.), *The New Testament Age. Essays in honor of Bo Reicke* II, Mercer 1984, pp. 527-532.

87. Spicq diu que la fi de l'apòstata impenitent és el suplici del foc (He 10,27; Mt 13,30.42; 25,41; Jn 15,6) (cf. SPICQ, *Hébreux*, Paris 1977, p. 110).

88. Expressa una transgressió intencional i conscient (cf. TDNT II 470).

89. Textualment, «ser deixat, deixar enrere» (EDNT I 135).

90. Cf. 6,6 quan parla d'il·luminació (φωτισθέντας) que es relaciona amb el baptisme.

la creu. Per això es diu que «ja no» (οὐκέτι) els queda cap sacrifici pels pecats. L'autor d'Hebreus recordaria als seus destinataris, de tradició jueva, que l'esdevenir cristià havia implicat el rebuig dels sacrificis del judaisme per considerar-los caducats; aleshores, si rebutjaven el sacrifici de la creu, ja no els quedava cap altre sacrifici per a obtenir el perdó dels pecats. A aquests tan sols els queda esperar el judici final (10,27): «Sinó tan sols l'espera terrible del judici i del foc ardent que consumirà els enemics.»⁹¹ En 10,28 fa la comparança de si violar la Llei de Moisès porta a ser condemnat a mort: «penseu, doncs, de quin gravíssim càstig es farà mereixedor el qui haurà trepitjat (καταπατήσας) el Fill de Déu, haurà profanat (κοινὸν ἡγησάμενος) la sang de l'aliança que l'havia santificat i haurà ultratjat (ἐνυβρίσας) l'Esperit de la gràcia⁹²» (10,29). El paral·lelisme d'aquest verset amb 6,6 és constatat per tots els comentaristes. Ambdues citacions veuen el pecat d'apostasia o d'«heretgia» com una ofensa directa al Fill de Déu⁹³. En 10,29 els verbs καταπατέω (trepitjar)⁹⁴ i ἐνυβρίζω (ultratjar)⁹⁵ són els que descriuen amb més força el menyspreu al Fill de Déu⁹⁶,

91. Ellingworth diu que 10,27 explica el càstig dels apòstates (*Hebrews* 533-536).

92. τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος és un genitiu epexegetic que vol precisar quina és l'acció concreta de l'Esperit: donador de gràcia. En 2,9 diu: χάριτι θεοῦ; 4,16 parla de τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, que junt a 10,29 associa la χάρις amb la mort de Jesús i la seva activitat sacerdotal. En 12,15 diu que els apòstates pertorbadors (que neguen el valor del sacrifici de la creu) es quedaran sense τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ. En 13,9 diu que la χάριτι és la que ha de donar solidesa al cor i no les observances de menjars; és una altra al·lusió al sacrifici del Messies contraposat a les pràctiques rituals jueves. Finalment i intencionadament s'acomiada la carta desitjant χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν (13,25). L'autor d'Hebreus parla de la gràcia com allò que brolla del sacrifici de la creu. L'acte d'insultar l'Esperit de la gràcia té les mateixes conseqüències que en Mc 3,29 i Lc 12,10b, quan diu que la blasfèmia contra l'Esperit Sant no tindrà mai perdó.

93. En 6,6 i 10,29 la gravetat del pecat és subratllada per la contraposició amb el títol més excel·lent de tots: «El Fill de Déu» (τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ), que expressa la glorificació suprema del Messies (C. ZESATI ESTRADA, *Hebreos* 5,7-8. *Estudio histórico-exegético* [Analecta Biblica 113], Roma 1990, p. 261).

94. Més exactament vol dir «esclafar amb els peus». Aquest verb, unit a l'expressió «Fill de Déu», vol remarcar que a la persona del Messies no tan sols no se li dona cap valor, sinó també que hom la tracta sense cap contemplació. A més vol accentuar el caràcter exterior d'aquest menyspreu (cf. SPICQ, *Hébreux* II, 324). Aquest verb és utilitzat tant físicament com metafòricament en els LXX, en el NT i en la literatura intertestamentària (cf. *EDNT* II 265; *TDNT* V 943-944).

95. Aquest verb, tan sols apareix aquí en tot el NT, els LXX i la literatura intertestamentària (cf. *EDNT* I 462; *TDNT* VIII 306). Com la seva fórmula més simple ὑβρίζω (Lc 18,32; Mt 22,6; Ac 14,5; 1Te 2,2), implica arrogància insultant i supèrbia (cf. WESTCOTT, *Hebrews* 331; cf. també ὕβρις, dins *TDNT* VIII 295ss.) Aquest ultratge és fet a τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος, que aquí és l'Esperit a través del qual la gràcia divina es manifesta. L'apòstata ofèn el Poder l'acció del qual ell ha experimentat (cf. CD 5,11-12; Jn 15,26; 16,13; 1Jn 4,6. Cf. també J. MOFFAT, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Hebrews*, Edinburg 1924, p. 151; O. MICHEL, *Der Brief an die Hebräer*, Göttingen 1966, p. 353; H. BRAUN, *An die Hebräer*, Tübingen 1984, p. 323).

96. Cf. MORA, *Hebreos* 99. Ara bé, He 10,29 expressa una triple descripció del pecat d'apostasia: ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. Els tres verbs en participi aorist assenyalen uns esdeveniments

com ho fa παραδειγματίζω en 6,6. La descripció que fa 10,29 dels diferents atacs a la persona i acció salvadora del Messies barreja qüestions intel·lectuals amb comportaments concrets: καταπατέω i ἐνυβρίζω reflecteixen l'arrogància i desafiament públic dels «heretges», mentre que κοινὸν ἡγῆσάμενος, «considerar profana» la sang de l'aliança per la qual han estat santificats (ἐν ᾧ ἡγιασθη)⁹⁷ és el concepte teològic que és objecte de debat i qui sap si el motiu d'escriure la carta als Hebreus. L'accent de calúmnia pública que apareixia en 6,6 es repeteix novament en 10,29, i que el sacrifici de Jesús a la creu n'és la causa, és ara encara més matisat després del gran discurs teològic sobre l'incomparable valor de la mort salvadora de Jesús i de la seva activitat sacerdotal.

La figura del Messies és expressada en 10,29 per τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸ αἷμα τῆς διαθήκης⁹⁸, τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος⁹⁹, títols que defineixen el sacrifici del Fill de Déu i que contempen la seva divinitat i el valor del seu sacrifici, així com també palesen de nou el menyspreu dels «heretges». En definitiva, 10,29 tracta d'una qüestió d'apostasia oberta, intencionada, voluntària i provocadora¹⁰⁰, és a dir, una «heretgia». Per reblar el clau, en 10,30 al·ludeix novament al judici de Déu citant Dt 32,35, i acaba dient: «És terrible caure en mans del Déu viu» (10,31). És evident que Hebreus està responnent a alguna cosa més greu que un abandó de la comunitat per part d'alguns membres. No s'entén la duresa d'algunes afirmacions ni el rigorisme amb què són tractats aquests pecadors, si no es tractés d'alguna cosa més que una simple apostasia. De fet, més que respondre a uns apòstates, s'està responnent a uns possibles o virtuals «heretges» que han trencat amb el nucli doctrinal de la fe i que amb la seva pública ostentació estan a punt de provocar un trencament dins la comunitat.

4. He 12,14b-17

... οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον, 15 ἐπισκοποῦντες μή τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῆ καὶ δι' αὐτῆς μανθῶσιν πολλοί, 16 μή τις πόρονος ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδεδετο τὰ πρωτοτόκια ἑαυτοῦ. 17 ἵστε γὰρ

---

passats que encara repercuteixen en el present i que són la causa del càstig merescut. Bertram diu que les tres ressenyes d'He 10,29 són paral·leles i volen dir el mateix, així com els tres verbs es corresponen mútuament (cf. *TDNT* VIII 306).

97. Això equival a dir que la sang del Messies (τὸ αἷμα τῆς διαθήκης) era simplement humana, i, per tant, la seva mort a la creu no va tenir cap valor ni cap efecte.

98. És a través de la millor sang del Messies que s'inicia la nova i millor aliança. El motiu sang-aliança és central en les preocupacions de l'autor (9,19; 10,29; 13,20). Dels vint-i-un cops que surt αἷμα en He, tan sols set són fora de 9,1-10,39 (S. LEHNE, *The New Covenant in Hebrews* [*JStNTS* 44], Sheffield 1990, p. 86).

99. L'acció de l'Esperit Sant en Hebreus gira a l'entorn de l'activitat sacerdotal del Messies.

100. FORKMAN, *The limits of the religious community* 176.

ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομήσαι τὴν εὐλογίαν ἀπεδοκιμάσθη, μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὔρεν καίπερ μετὰ δακρῶν ἐκζητήσας αὐτήν.

En el context precedent (12,7-13) apareix clarament que la comunitat ha estat sotmesa a una correcció que cal saber llegir en positiu i que ha d'ajudar a aconseguir-ne la cohesió. 12,14 comença amb una exhortació positiva a la concòrdia fraterna i a la santificació, però immediatament canvia l'exhortació per l'advertiment¹⁰¹: «sense santedat (ἀγιασμόν)¹⁰² ningú no veurà el Senyor». Seguidament, en 12,15, amb l'expressió μή τις s'introdueixen tres coses que cal vigilar (ἐπισκοποῦντες):

«que ningú no quedi privat (ὕστερῶν¹⁰³) de la gràcia de Déu» (v. 15a);

«que no broti cap arrel amargant (ρίζα πικρίας) que porti el malestar (ἐνοχλή), i la majoria en resulti infectada» (v. 15b);

«que no hi hagi cap profà (o apòstata) (πόρνος ἢ βέβηλος), com Esau» (v. 16).

En 12,15-16 s'adverteix la comunitat sobre les conseqüències d'una «heretgia»: quedar-se sense la gràcia de Déu¹⁰⁴, malestar comunitari¹⁰⁵, menyspreu de la condició de primogènit¹⁰⁶. Aquestes tres conseqüències ens recorden el

101. οὐ χωρὶς expressa aquest canvi de to.

102. La santificació (ἀγιασμός) s'obté en Hebreus a través de la purificació del sacrifici del Messies (10,10). Aquells qui han estat santificats pel sacrifici del Messies han de procurar cuidar i treballar aquest do que els ha estat regalat, i mantenir-se sants (cf. J. CERVERA, *He 12,14. Una exhortació a perseverar* [tesina, no publicada, presentada a la Facultat de Teologia de Catalunya, maig de 1993], pp. 101-102).

103. El sentit bàsic d'«arribar massa tard», «estar absent», apareix dos cops en Hebreus en un sentit escatològic (4,1 i 12,15) (cf. *TDNT VIII* 596).

104. ὕστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ és la conseqüència lògica d'ultratjar l'Esperit de la gràcia (τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας) de què parla He 10,29. Lane diu que ὕστερεῖν ἀπὸ seguit per un genitiu de separació suggereix la noció de ser exclòs d'algun benefici (aquí és la gràcia de Déu) a causa d'una falta comesa (cf. W.L. LANE, *Hebrews 9-13* [World Biblical Commentary 47b], Dallas 1991, p. 439).

105. El verb ἐνοχλέω tan sols apareix dins el NT en Lc 6,18 i He 12,15. El seu sentit de «turmentar, molestar» el trobem també en els LXX (Gn 48,1; Dt 29,18; 1R 19,14; 1Esd 2,22; 1Esd 2,29; Ml 1,13; Dn 6,2; 1Ma 10,63) i en els apòcrifs de l'AT (TestJos 3,6; 7,4; JosAs 7,2; 7,3; 7,8; 10,5). He 12,15 té un fort paral·lelisme amb el text grec de Dt 29,17, on, segons el manuscrit, apareix ἐνοχλή ο ἔν χολή la qual cosa divideix els comentaristes en adoptar un mot o l'altre (cf. l'apartat V 2. d'aquest capítol). Tots dos significats evidencien la incidència negativa que l'actitud hostil dels heretges provoca en l'ànim comunitari, els quals potser intentarien arrossegar els altres, com pot insinuar el final de 12,15: μανθῶσιν πολλοί. El verb μαινώ (tacar, profanar, contaminar) enllaça amb πόρνος ἢ βέβηλος (12,16) i és l'oposat de ἀγιασμόν (12,14), i ens emmarca encara més en l'actitud dels heretges, que, a més de menysprear públicament el Messies, cercarien adeptes (cf. *TDNT IV* 646; *EDNT II* 427). Cf. també He 13,9: «No us deixeu arrossegar per doctrines complicades i estranyes...»

106. Que Esau menystingui la primogenitura i la vengui per un plat de lleties (ὅς ἀντὶ βρώσεως μίᾳς ἀπέδeto τὰ πρωτοτόκια ἑαυτοῦ) és una clara referència als agitadors de la comu-

triple vessant del pecat d'«heretgia» de 10,29. Aquí també es manté el mateix rigorisme que en 10,26-31 (i 6,4-8), quan en 12,17 diu que Esaú, tot i voler la benedicció, en quedà exclòs, malgrat les llàgrimes que vessà (v. 17). Això és igualment una clara al·lusió als apòstates¹⁰⁷, que si es mantenen en les seves actituds herètiques acabaran exclosos com Esaú i no hi valdrà cap penediment. Amb aquest darrer advertiment queda especificat què passa amb els qui voluntàriament menyspreen el Fill de Déu d'una forma pública i arrogant i semblen malestar en la comunitat: són o seran exclosos¹⁰⁸.

V. UNA AMENAÇA D'EXCLUSIÓ EN HE 12,16-17

Si comparem els quatre textos que tracten el tema de l'apostasia i l'«heretgia», se'n desprèn una gradualitat tant dins el col·lectiu de la carta com en les afirmacions que la mateixa carta va fent sobre el tema. 3,12-14 introdueix l'apostasia (ἀποστῆναι) tot advertint-ne la seriositat. 6,4-8 s'introdueix clarament la impossibilitat d'una nova conversió. Després apareix el llarg discurs sobre el sacerdoti del Messies que dona nous arguments a 10,26-31 per a afirmar que aquells qui deliberadament caiguin en aquest pecat no tenen opció de perdó (10,26). Finalment, 12,14b-17, com a rebló final, afirma que tals persones acabaran excloses, per moltes llàgrimes que vessin després¹⁰⁹. Tots aquests textos són veritablement una dura i seriosa advertència als possibles o virtuals «heretges»¹¹⁰, però immediatament són suavitzats per l'autor de la carta per tal de poder continuar amb el seu discurs¹¹¹. Ara bé, dels quatre textos, l'únic que sembla concretar les conseqüències de l'«heretgia» és 12,16-17.

---

nitat que menyspreen la seva primogenitura. Per a Esaú, vendre la primogenitura implica perdre la benedicció divina, i segons la tradició jueva que incideix en aquests versets, no estar escollit per Déu ni formar part del poble escollit de Déu que és Israel. Per a l'autor d'Hebreus, la primogenitura és l'adhesió al Messies i la pertinença al nou poble escollit format pels seus seguidors.

107. Manson, Williamson i Lane tradueixen πόρνος per apòstata. (cf. W. MANSON, *The Epistle to the Hebrews: An Historical and Theological Reconsideration*, London 1953, p. 85; R. WILLIAMSON, *Philo and the Epistle to the Hebrews*, dins *Arbeiten zur Literatur und Geschichte des hellenistischen Judentums [ALGHJ]* 4, Leiden 1970, p. 265; LANE, *Hebrews 9-13* p. 439).

108. La Regla de la Comunitat de Qumran manifesta el mateix rigorisme amb els apòstates (1QS 2,13-17).

109. De Silva diu que alguns membres són a prop de l'exclusió (D.A. DE SILVA, *Exchanging Favor for Wrath: Apostasy in Hebrews and Patron-Client Relationships*, dins *JBL* 115/1 [1996] 108).

110. Cf. C.H.E. CARLSTON, *Eschatology and Repentance in the Epistle to the Hebrews*, dins *JBL* 78 (1959) 296-302.

111. El passatge 4,2-3 suavitza 3,12-14; el passatge 6,9-12 suavitza 6,4-8; el passatge 10,32-39 suavitza 10,26-31; i el passatge 12,22-24 suavitza 12,14b-17.

1. *Uns versets de difícil interpretació*

Els versets 16-17 no presenten cap variant d'importància en els diferents textos originals grecs¹¹². Tan sols el v. 16 té alguna petita modificació com τὰς πρωτοτοκείας¹¹³ en lloc de τὰ πρωτοτόκια, i αὐτοῦ¹¹⁴ en lloc de ἑαυτοῦ, que no fan variar substancialment el sentit del text¹¹⁵. Dit això, aproximem-nos a cadascun dels mots¹¹⁶:

He 12.16: μή τις. La partícula de negació μή unida al pronom enclíctic τις la trobem prèviament en 12,15 dos cops. Μή τις («que no hi hagi ningú») introdueix tres oracions subordinades a ἐπισκοποῦντες (12,15a): μή τις ὑστερῶν..., μή τις ῥίζα πικρίας..., μή τις πόρνος ἢ βέβηλος...

πόρνος ἢ βέβηλος. πόρνος és una persona que practica la immoralitat sexual i βέβηλος aquell qui rebutja les coses santes, un profà. El seu significat seria clar si no fos perquè ambdós qualificatius van units i són referits a Esaú (ὡς Ἡσαῦ). Tals qualificatius aplicats a Esaú no apareixen en cap llibre bíblic, ni fan una clara referència a l'apostasia ni a l'«heretgia». Això fa que els estudiosos presentin diverses interpretacions d'aquests dos mots.

ὅς ἀντι βρώσεως μιᾶς. El pronom relatiu ὅς manté Esaú com a subjecte de la nova frase. ἀντι és una preposició que va amb genitiu (βρώσεως μιᾶς): «el qual per un àpat». ἀπέδετο. L'aorist segon en la seva forma mitjana significa «vendre».

τὰ πρωτοτόκια ἑαυτοῦ. Evidentment, πρωτοτόκια al·ludeix a la primogenitura d'Esaú, als seus drets com a fill gran. La intencionalitat d'aquesta venda de la primogenitura per part d'Esaú ve remarcada pel pronom reflexiu ἑαυτοῦ a fi de comparar-ho amb la clara voluntat d'abandonar la fe per part d'alguns membres de la comunitat, els quals, en el fons, també *venen* la seva primogenitura (12,23).

He 12.17: ἴστε γάρ. La conjunció γάρ va unida al perfet actiu (imperatiu o indicatiu) del verb οἶδα (saber) en: «perquè vosaltres ja sabeu...»

ὅτι καὶ μετέπειτα. La conjunció ὅτι enllaça amb l'adverbi μετέπειτα (que després) i καὶ uneix el verset anterior amb ἴστε.

θέλω. El sentit del verb θέλω és més que «voler»; és «desitjar, estar disposat».

κληρονομήσαι. L'infinitiu aorist fa al·lusió a l'herència promesa.

τὴν εὐλογίαν. La benedicció no concedida a Esaú per vendre la seva primogenitura cal relacionar-la amb 6,7, passatge que ens parla de la benedicció divina que rep la terra que dóna fruits i la *gairebé* maledicció que rep la terra que dóna cards i espines (6,8). Recordem que aquests dos versets són també en un clar context que parla d'a-

112. Cf. l'edició crítica de la 27a edició del *Novum Testamentum Graece* de Nestle-Aland.

113. Aquesta variant es troba en l'antic papir Chester Beatty (P⁴⁶) datat entorn de l'any 200, i en les versions llatines α (s. IV) i ζ (s. VIII). Les dues formes són pràcticament equivalents.

114. $\aleph^2$ D* H Ψ 33. 1739. 1881 M.

115. Attridge hi afegeix una variant que no apareix en les edicions crítiques 26 i 27 de Nestle-Aland, tot i que ell cita l'edició 26 (p. XV). En 12,17 el papir Chester Beatty (P⁴⁶) llegeix καίτοι en lloc de καίπερ, pràcticament equivalents.

116. Cf. M. ZERWICK-M. GROSVENOR, *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*, Roma 1993 (4a ed. revisada); N.E. HAN, *A Parsing Guide to the Greek New Testament*, Scottsdale 1971; B. i T. FRIBERG, *Analytical Greek New Testament*, Gran Rapids 1981.

postasia. A més, Abraham rebé les benediccions de Déu perquè esperà sense *defallir* les promeses (6,14-15). Abraham és novament beneït per Melquisedec (7,1.6). Sorprenentment en 11,20-21 es parla sobre les benediccions d'Isaac i Jacob als seus fills, i Esau rep la benedicció d'Isaac (11,20). Com s'explica que en 12,17 no la rebí? Doncs perquè no n'és mereixedor a causa del rebuig conscient de la seva primogenitura.

ἀπεδοκιμάσθη. El verb «rebutjar» concreta el fet de no heretar les benediccions. μετανοίας γὰρ τόπον. γὰρ uneix la frase anterior amb μετανοίας τόπον, traduït per «possibilitat de canvi», «lloc de conversió», «lloc de penediment».

En aquests dos mots s'hi intueix un contingut major que el que de per si expressen. Sembla més aviat una frase estereotipada jueva contemporània, el contingut de la qual seria clar per als auditors d'Hebreus.

οὐχ εὗρεν. La negació de l'aorist segon actiu explica que Esau no trobà cap τόπον μετανοίας.

καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν. És una al·lusió al plor d'Esau de Gn 27,38. Hi ha diversitat d'opinions respecte d'αὐτήν, que uns relacionen amb la benedicció d'Isaac i altres amb el penediment d'Esau¹¹⁷. La proximitat de μετανοίας γὰρ τόπον amb αὐτήν, així com l'associació dels verbs εὗρεν (aorist segon) i ἐκζητήσας (participi aorist actiu) fonamenten encara més la referència a Esau.

Ens trobem en 12,16-17 amb dos versets que ens parlen d'Esau. Part del que ens en diuen ho trobem en Gn 26,34 (la venda de la primogenitura) i en Gn 27,38 (el seu plor). Però barrejat amb aquesta tradició veterotestamentària trobem referències a Esau molt estranyes (que és un πόρνος ἢ βέβηλος i que no trobà cap τόπον μετανοίας), les quals ben segur eren comprensibles als destinataris de la carta, però nosaltres no acabem de desxifrar-ne el significat autèntic. Només cal veure la diversitat d'interpretacions que fan d'aquestes expressions els estudiosos d'Hebreus.

2. Un context significatiu¹¹⁸

Dins la cinquena i darrera part de l'estructura d'Hebreus feta per Vanhoye (12,14-13,21), el paràgraf 12,14-29 constitueix una unitat doctrinal estructurada segons un pla harmònicament concebut. El centre del paràgraf l'ocupa un passatge expositiu (12,18-24), en el qual es contraposen les dues aliances¹¹⁹. Aquest nucli doctrinal es troba entre dos passatges parenètics (12,14-17¹²⁰ i

117. La majoria es decanten per atribuir l'αὐτήν al penediment d'Esau (cf. ATTRIDGE, *Hebrews* 370).

118. Cf. CERVERA, *He 12,14*, pp. 43-48.

119. He 12,18-24 contraposa l'escena del gran trobament de l'AT al Sinaí amb el trobament de la Nova Aliança a la Jerusalem celestial. Ambdues escenes són introduïdes per προσεληλύθατε i contenen els mateixos elements: descripció del lloc, referència als participants i nomenament del mediadors.

120. Per a la relació entre el paràgraf doctrinal (12,18-24) i la parènesi de 12,14-17 cf. MORA, *Hebreos* 185-188.

12,25-29), que constitueixen el principi i la fi del paràgraf. Aquesta secció, molt densa teològicament, és una síntesi de la cristologia, de la soteriologia, de l'eclésiologia i de l'escatologia de la carta¹²¹. He 12,14-29 és un sumari final de l'epístola amb el següent esquema:

- I. Parènesi (12,14-17).
  - 14: exhortació
  - 15-17: advertiments
- II. Doctrina (12,18-24).
  - 18-21: descripció del Sinaí
  - 22-24: descripció de Sió
- III. Parènesi (12,25-29).
  - exhortacions sobre el que s'ha exposat.

En 12,14-17 es presenta una exhortació (v. 14a) i una sèrie d'advertiments (vv. 14b-17)¹²². Aquests versets tracten les característiques més generals de la vida cristiana i la salvació. La funció introductòria esdevé més clara quan hom considera que el v. 14 parla de la santificació i que aquesta santificació és aleshores representada en el seu aspecte totalment negatiu per Esaú. La venda dels drets de primogenitura (12,16)¹²³ esdevé la base per a presentar els drets de primogenitura dels cristians (12,21-24) i per a advertir contra el rebuig d'un tal regal (12,25-29). El v. 14 parla de la visió del Senyor (ὄψεται τὸν κύριον) i els vv. 18-24 són una exposició d'una tal visió: per un cantó terrorífica i incompleta (Sinaí) i per l'altre beatífica i en plenitud (Sió).

Fent una anàlisi gramatical de 12,14-17 ens adonem que aquests versets estan estretament units entre ells i redactats en forma de *crescendo*¹²⁴:

12,14 exhorta a mantenir actituds cristianes positives (εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν) i adverteix de les conseqüències de no fer-ho (οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον).

12,15 exhorta a evitar actituds negatives (μὴ τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, μὴ τις ῥίζα πικρίας).

12,16 exhorta a evitar l'exemple d'Esaú (μὴ τις πόρονος ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ).

12,17 és una amenaça d'expulsió als qui segueixin el seu exemple (μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὔρεν).

Aquesta triple advertència dels vv. 15-16 es troba enllaçada per μὴ τις, que fa de nexa d'unió de tots els versets d'aquesta secció.

Els versets 14-15 són els que tenen una relació més estreta amb els nostres

121. Cf. SPICQ, *L'Épître aux Hébreux*, Paris 1977, p. 206.

122. Cf. CERVERA, *He 12,14*, pp. 46-47.

123. Cf. E. KÄSEMANN, *Exegetische Versuche und Besinnungen I*, Göttingen 1960, p. 309.

124. Cf. J. FERRER, *Estudi exegetic d'He 12,14-17*, tesina presentada a la Facultat de Teologia de Catalunya el setembre de 1983 (no publicada), p. 50.

versets 16-17. L'exhortació inicial de 12,14 a la pau fraterna i, per tant, a la unitat entre els germans, es concreta en 12,15 a vetllar (ἐπισκοποῦντες) que no hi hagi (μή τις) ningú que quedi privat de la gràcia de Déu (ὕστερῶν¹²⁵ ἀπὸ τῆς χάριτος¹²⁶ τοῦ θεοῦ), que no (μή τις) broti cap arrel amargant (ρίζα πικρίας) que porti el malestar (ἐνοχλῆ) i la majoria en resulti infectada (μιανθῶσιν πολλοί). D'aquest verset n'hem de destacar l'expressió ρίζα πικρίας, que té un sentit metafòric i que habitualment es relaciona amb Dt 29,18 (LXX):

Μή τις ἐστιν ἐν ὑμῖν ἀνὴρ ἢ γυνὴ ἢ πατριὰ ἢ φυλὴ, τίνος ἢ διάνοια ἐξέκλινεν ἀπὸ κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν, πορεύεσθαι λατρεῦειν τοῖς θεοῖς τῶν ἐθνῶν ἐκείνων; μή τις ἐστιν ἐν ὑμῖν ρίζα ἄνω φύουσα ἐν χολῆ¹²⁷ καὶ πικρία¹²⁸; «Que no hi hagi entre vosaltres cap home o dona, cap família o tribu que aparti avui el seu cor de Jahvè, el nostre Déu, per anar a donar culte als déus d'aquelles nacions. Que no hi hagi entre vosaltres cap arrel que tregui brots metzinosos o amargants.»¹²⁹

Aquesta citació dels LXX Dt té clares connexions gramaticals¹³⁰ i teològiques amb He 12,15, ja que prové d'un passatge que avisa contra la idolatria i l'abandó de la comunitat de l'aliança, i per això és particularment apropiada als propòsits de l'autor d'Hebreus¹³¹. Aquest mateix text del Dt el trobem en la li-

125. ὕστερῶν apareix també en l'advertència de 4,1, que diu als destinataris que no es fiïn, que ningú no quedi privat d'entrar en el lloc de repòs.

126. χάρις apareix vuit cops en Hebreus (2,9; 4,16; 10,29; 12,15; 12,28; 13,9; 13,25). La nota predominant d'aquests textos és l'acció o actitud salvadora de Déu vers els homes (cf. J. CASEY, *Eschatology in Hebrews 12,14-29. An Exegetical Study I* [tesi doctoral, no publicada, presentada en la Katholieke Universiteit te Leuven (Bèlgica) en 1976], p. 103). En 12,15 s'urgeix a la comunitat que ningú no perdi o rebutgi aquest do tan preuat. Aquesta χάρις, segons el discurs d'Hebreus, ens ve donada per Jesús; per tant, rebutjar Jesús, l'Esperit de la gràcia (τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος, 10,29), és veure's privat de la gràcia de Déu.

127. Una gran part dels manuscrits dels LXX escriuen ἐνοχλῆ influenciats per He 12,15 (cf. C. DOGNIEZ-M. HARL, *Le Deutéronome. La Bible d'Alexandrie V. Traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de M. Harl*, Paris 1992, p. 301).

128. J.W. WEVERS, *Deuteronomium* (Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum III, 2), Academiae Scientiarum Gottingensis, Göttingen 1977.

129. Dt 29,18 (LXX) té una tradició textual poc uniforme. El millor text dels LXX (H. B. Swete-A. Rahlfs) és el que llegeix: μή τις... ρίζα ἄνω φύουσα ἐν χολῆ καὶ πικρία. Atès que el millor text dels LXX és ἐν χολῆ i que la lectura ἐνοχλῆ trenca la seqüència d'He 12,15-16 formada per tres frases simètriques sense còpula ni verb, P. KATZ (*The Quotations from Deuteronomy in Hebrews*, dins ZNW 49 [1958] 217) proposa que la lectura original d'He 12,15 ha de ser ἐν χολῆ i que cal restituir-la. He 12,15 dóna la sensació de participar de la confusió dels textos dels LXX, però la seva tradició textual és unitària (llevat de la lectura clarament corrupta de p⁴⁶), la qual cosa fa pensar que el text dels LXX que llegia l'autor d'Hebreus ja presentava la lectura ἐνοχλῆ i que la va respectar en la seva obra (cf. BUCHANAN, *Hebrews* 219; FERRER, *Estudi exegetíc* 116-117).

130. μή τις, ρίζα, πικρίας, φύουσα, ἐν χολῆ-ἐνοχλῆ.

131. Una bona explicació del v. 15 apareix precisament en el primer advertiment que es fa sobre l'apostasia (He 3,12): «Germans, mireu que cap de vosaltres no tingui un cor dolent d'incredulitat, que l'aparti del Déu viu.»

teratura de la comunitat de Qumran, en un context que també fa referència a la idolatria i a l'apostasia¹³². Però el TgPsJon Dt 29,17¹³³ és el text més proper a He 12,15. Aquest targum manté la fidelitat al TM que ordena les dues oracions del verset 17 amb la construcció פְּרִישׁ בְּכֶם, que l'arameu del TgPsJon tradueix per דִּילְמָא אִית בְּכוֹן¹³⁴ i el grec per μή τις ἔστιν ἐν ὑμῖν, però el TgPsJon afegeix al TM el verb אִזְדַּרְרוֹן («vigileu»), com ho trobem en He 12,15¹³⁵; també introdueix els mots «arrel d'idolatria» (טַעַם דְּשֵׁרִישׁ) quan el TM diu שֵׁרֶשׁ פְּרִיָה רָאשׁ וְלַעֲנָה («arrel que doni fruits verinosos i amargants»). T. Martínez dona dues possibles traduccions: «ídolo arraigado» i «error de idolatría»¹³⁶. Potser ens trobem amb una antiga expressió jueva que malauradament no retrobem en els targums¹³⁷ ni en els midraixim sobre el Dt¹³⁸. Per altra banda, ὄϊζα πινακίας és un genitiu hebraic amb una clara procedència veterotestamentària¹³⁹, i que en el judaisme contemporani a Hebreus adopta un significat concret que podria coincidir amb טַעַם דְּשֵׁרִישׁ. En parlar de ὄϊζα s'acostuma a relacionar-la amb «planta de justícia»¹⁴⁰. Aquesta metàfora es troba en 1Hen dins l'anomenada *Apocalipsi de les Setmanes* (93,1-10; 91,12-17)¹⁴¹ i en Jub¹⁴². 1Hen diu en aquests textos que Israel és la «planta de justícia» escollida per Déu i Jubileus diu que d'Abraham i d'Isaac sortirà una «planta de justícia» escollida, que serà Israel¹⁴³. El NT uti-

132. (1QH IV,14): יחשבו ויירשוכה בלב ולב ולא נכונו במתכה שורש פורה רוש ולענה במחשבותם («Et busquen amb un cor dividit, i no estan establerts en la teva veritat. En els seus pensaments hi ha una arrel que produeix verí i amargor»).

133. «Vigileu (אִזְדַּרְרוֹן) que no hi hagi ara entre vosaltres (דִּילְמָא אִית בְּכוֹן) ni hi hagi després home o dona, família o tribu, que giri el seu cor per desviar-se avui del temor de Jahvè, el nostre Déu, donant culte als ídols d'aquests pobles, perquè no hi hagi entre vosaltres (דִּילְמָא אִית בְּכוֹן) cap arrel d'idolatria (טַעַם דְּשֵׁרִישׁ) i que el seu cor imagini sobre ell, rere el seu pecat; perquè el començament del pecat és dolç, però la seva fi és amarga com l'amargor de la mort».

134. El TgN ho tradueix per דְּלֵא יְהוּי בְּכוֹן.

135. ... דִּילְמָא אִית... אִזְדַּרְרוֹן דִּילְמָא אִית... ἔπινακιοῦντες μή τις..., μή τις... («Vigileu que no hi hagi...»).

136. A. Díez MACHO, *Targum Palestinense in Pentateuchum V. Deuteronomium* (Biblia Polyglotta Matritensis Series 4), Madrid 1988, p. 249. Jastrow ho tradueix per «an idol of olden days» (cf. שֵׁרִישׁ dins Jastrow). El TgN no recull l'expressió; sols diu «que no hi hagi amb vosaltres un home amb un cor que pensi en el pecat, car aquest s'assembla a l'arrel fixada en la terra (מַדְמֵי לְשֵׁרִישׁ קְבִיעַ בְּאַרְעָא); perquè el principi del pecat és dolç com la mel, mes la seva fi és amarga com l'amargor de la mort».

137. En TgPsJon Lv 25,47 apareix una expressió semblant: לְשֵׁרִישׁ פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאד (arrel de culte idolàtric).

138. Tant SifDt com DtR no comenten 29,17.

139. Cf. 1Mac 1,10, on es parla d'Antíoc Epífanes com d'un «plançó impiu» (ὄϊζα ἄμαρτωλός).

140. Cf. TDNT VI 987; H.L. STRACK-P. BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch III*, München 1922-1928, pp. 290-292.

141. Cf. 1Hen 10,16; 62,8; 84,6; 93,2.5.8.10.

142. Cf. Jub. 1,16; 16,26; 21,24; 36,6.

143. Cf. S. FUJITA, *The Metaphor of Plant in Jewish Literature of the Intertestamental Period*, dins *JStJud* 7/1 (1976) 30-45, esp. pp. 34-36.

litza aquesta expressió en Rm 11,16 quan diu que Israel és una «arrel santa» (ῥίζα ἁγία)¹⁴⁴. Uhlig, comentant 1Hen, a més de donar més referències sobre «planta de justícia», ens diu que el seu contrari és «arrel d'iniquitat»¹⁴⁵. Els tres textos que parlen de «l'arrel d'iniquitat»¹⁴⁶ diuen que aquesta arrel serà tallada i extirpada¹⁴⁷, contràriament a la «planta de justícia» formada pels descendents del patriarques justos¹⁴⁸ escollits per Déu. No podem negar que són moltes les coincidències d'He 12,15 amb el TgPsJon Dt 29,17 i els textos de 1Hen i Jub. Aquest verset introdueix i recorda el tema de l'elecció divina i del rebuig d'alguns dels membres de la comunitat que han menyspreat aquesta elecció i que He 12,16-17 concretarà en la figura d'Esau¹⁴⁹. La unió de 12,15 amb 12,16 la ratifica textualment el μή τις de l'inici del v.16 que s'uneix als dos μή τις del v. 15 exhortant la comunitat a «vetllar» perquè no en surti cap apòstata¹⁵⁰ o «heretge».

3. Petjades del gènere literari de discurs de comiat

En anys recents s'han fet incursions que han volgut donar llum al gènere de *discurs de comiat* o *testament*¹⁵¹, però l'únic progrés real ha estat fet per E. Cortès i E. von Nordheim. Referent al nom d'aquest gènere literari, Cortès, contràriament a Nordheim, argumenta que el motiu de *testament* és tan sols un

144. Cf. J. G. LODGE, *Romans 9-11. A Reader-Response Analysis* (International Studies in Formative Christianity and Judaism 6), Atlanta 1996, pp. 177ss.

145. Uhlig cita 1Hen 91, 5.8b.11. Cf. S. UHLIG, *Das äthiopische Henochbuch* (Jüdische Schriften aus hellenistischer und römischer Zeit 6), Gütersloh 1984, p. 530. Uhlig ho tradueix per «Wurzeln der Ungerechtigkeit», Knibb per «root of iniquity», Díez Macho per «raíces de iniquidad», Charles per «roots of unrighteousness», però Black ho tradueix per «foundations of oppression». En l'original etiòpic tan sols apareix l'estat constructe «arrels d'injustícia» en el v.11; en canvi, el v. 8 diu: «es tallarà la injúria des de la seva arrel», i el v. 5: «es tallarà la injúria d'arrel».

146. Aquesta *arrel d'iniquitat* pel context de les citacions ho són els pecadors que no es penedeixen, els blasfems, els malvats i els apòstates.

147. Cf. R. BORIG, *Der Wahre Weinstock. Untersuchungen zu Jo 15,1-10* (Studien zum Alten und Neuen Testament 16), München 1967, pp. 114-115.

148. FUJITA, *The Metaphor* 39.

149. La metàfora de l'arrel d'amargor té el seu paral·lel en He 6,7-8, també en un context d'apostasia: «la terra que dona cards i espines és tinguda per inútil i gairebé per maleïda, i acabarà consumida pel foc».

150. Matera afirma que l'*arrel d'amargor* que no s'ha de deixar créixer és precisament un apòstata i que en 12,16 Esau és un exemple d'apostasia (cf. F.J. MATERA, *Moral Exhortation: The Relation between Moral Exhortation and Doctrinal Exposition in the Letter to the Hebrews*, dins *TorJT* 10/2 [1994] 177). Lane diu que 12,15b és un avís contra l'apostasia (LANE, *Hebrews* 9-13, p. 454).

151. Un estat de la qüestió es troba en E. CORTÈS, *Los Discursos de Adiós de Gn 49 a Jn 13-17. Pistas para la historia de un género literario en la antigua literatura judía* (Col·lectània Sant Pacià XXIII), Barcelona, Facultat de Teologia de Barcelona-Herder, 1976, pp. 49-62; H.W. HOLLANDER, *Joseph as an Ethical Model in the Testaments of the Twelve Patriarchs* (Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha VI), Leiden 1981, pp. 1-6.

element que pot aparèixer dins un discurs de comiat i, per tant, nega l'existència d'un gènere literari anomenat *testament*. Ell s'estima més parlar del gènere de *discurs de comiat* i que els *testaments* són simplement discursos de comiat¹⁵². Cortès argumenta que el discurs de comiat és un producte literari tardà: hi ha discursos de comiat en l'AT hebreu i en els LXX que ens mostren alguns elements del gènere, però el gènere literari com a tal és absent llevat del cas del llibre de Tobies (caps. 4.14).

Cortès, després d'haver examinat els discursos de comiat, hi assenyala tres motius¹⁵³:

1) El moribund (o el qui puja al cel) crida els seus per parlar-los. 2) Dóna les seves exhortacions. Entre elles sobresurt per la seva freqüència l'al·lusió a les obres de misericòrdia, a la caritat, a l'amor o a la unió fraterna. 3) Unes frases sobre el futur de la comunitat o la fi dels temps acaben el discurs¹⁵⁴.

El tercer motiu va seguit sovint de les últimes disposicions funeràries. A més, interessa de tenir en compte que l'estructura d'aquest tríptic pot variar: el segon i el tercer motiu es troben fàcilment en ordre invers o barrejats¹⁵⁵.

Amb el verset 12,14 s'inicia una nova secció dins la carta¹⁵⁶, la cinquena i darrera part d'Hebreus (12,14-13,21). Aquesta secció és tota ella parenètica (llevat de 12,18-24) i correspon al tros final d'una carta o homilia, on trobem, com és costum, consells pràctics. En 12,14 s'inicia aquest llarg comiat que insisteix en temes de relacions fraterne (12,14-15; 13,1-9), d'obres de misericòrdia (13,2-3.16), de caritat (12,25; 13,7.17.18), d'amor (12,28; 13,4-5), d'escatologia (12,14.22-24.28; 13,14). La veu del qui parla en Hebreus és una veu amb autoritat (12,15-17), que creu tenir una bona consciència i que vol pro-

152. CORTÈS, *Los Discursos de Adiós* 70 i 170, n. 33. Hollander sembla estar d'acord amb Cortès (HOLLANDER, *Joseph as an Ethical Model* 5-6). Beutler, en el seu comentari a Jn 14, ja utilitza amb normalitat el concepte d'«Abschiedsrede» (cf. J. BEUTLER, *Habt keine Angst. Die erste johanneische Abschiedsrede [Joh 14]* [Stuttgarter Bibelstudien 116], Stuttgart 1984, pp. 15-19).

153. CORTÈS, *Discursos de Adiós* 54.

154. D'aquests tres *motius* trobem el segon i el tercer en He 12,14-13,21 com es descriu a l'inici d'aquest apartat.

155. E. von Nordheim coincideix en gran part amb Cortès, però troba les característiques del discurs de comiat establertes per Cortès massa vagues i titlla de superficial la descripció del gènere feta per Cortès. Von Nordheim hi distingeix: a) un passatge introductori (*Anfangsrahmen*), on sovint es troben el títol del llibre junt al nom (fictici) de l'autor, menció d'aquells que són presents, referència a la mort imminent del qui parla, declaració sobre la seva edat, una descripció de la situació, i finalment una fórmula que introdueix el discurs de comiat; b) el parlament pròpiament dit (*Mittelteil*) es caracteritza per tres elements: 1) una vista retrospectiva del passat, 2) parènesi, 3) prediccions sobre el futur; c) després d'això hi ha una secció final (*Schlussrahmen*), on usualment es troba una fórmula que conclou el parlament, algunes indicacions sobre el funeral i una nota sobre la mort del qui parla i el seu enterrament (E. VON NORDHEIM, *Die Lehre der Alten I i II* (ALGHJ XIII i XVIII), Leiden 1980 i 1985; cf. HOLLANDER, *Joseph as an Ethical Model* 2-5).

156. Cf. VANHOYE, *Struttura* 76ss.

cedir rectament (13,18), i que beneeix finalment els destinataris (13,20-21) com a comiat final, talment com s'esdevé en el patriarca Jacob en els seus discursos de comiat targúmic. Aquestes dades ens fan suggerir que el gènere literari de discurs de comiat¹⁵⁷ és present en la redacció d'aquesta darrera part de l'escrit. Més concretament, hi trobem moltes semblances amb els discursos de comiat del Targum de Gn 49 i Dt 6,4¹⁵⁸.

Si ens aproximem als discursos de comiat de Gn 49 i Dt 33¹⁵⁹ i els comparem amb els seus corresponents targums, comprovem que el *primer motiu* del nostre gènere apareix en el TM i en els targums. En canvi, el *segon motiu* s'ha desenvolupat bastant en el targum: hi apareix una exhortació a purificar-se; una exhortació a la unió fraterna; probablement s'hi exhorta també a les obres de misericòrdia corporals i espirituals¹⁶⁰. El *tercer motiu* en el TM s'indicava per les profecies a cadascun dels fills. En el targum aquesta fórmula general es troba molt detallada i anuncia quelcom típic dels discursos de comiat: la recompensa de justos i pecadors, l'arribada del Messies, els secrets amagats¹⁶¹. A més, dins aquest *tercer motiu* apareix la figura d'Esau amb el qualificatiu de אִסּוּרִי, que s'ha de traduir per *profà*¹⁶².

4. Influències de tradicions jueves en aquests versets

L'exegesi d'Hebreus té dificultats a l'hora de fer afirmacions clares sobre 12,16-17. Tot i coincidir que són uns versets que parlen de les conseqüències del pecat d'apostasia, els estudiosos hi veuen temes controvertits (segona conversió, expulsió de la comunitat), a propòsit dels quals costa de fer afirmacions. Aquests versets al·ludeixen a citacions del llibre del Gènesi (Gn 26,34; 27,38) que són una bona base, però amb aquestes referències apareixen les expressions πόρνος ἢ βέβηλος i μετανοίας γὰρ τόπον que enterboleixen el text. No hi ha cap text veterotestamentari que connecti Esau amb aquestes expressions. Aleshores, on hem d'anar a cercar la resposta? Schröger diu que aquesta des-

157. Per a fer una aproximació a aquest gènere cf. CORTÈS, *Discursos de Adiós* 49-70; HOLLANDER, *Joseph as an Ethical Model* 1-6.

158. Cf. CORTÈS, *Discursos de Adiós* 298-333.

159. Cf. CORTÈS, *Discursos de Adiós* 298-299.

160. Aquestes exhortacions troben el seu correlatiu en 12,14: ἁγιασμός (santificació), εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων (procureu la pau amb tothom) i en 12,15: ἐπισκοποῦντες μή τις (vetlleu perquè ningú...).

161. Aquest tercer motiu es troba en He 12,18-29. Segons Cortès, l'apocalíptica ens ajuda a situar, almenys ideològicament, el tercer motiu del nostre gènere. J.B. Frei descriu el gènere apocalíptic com a revelació feta per Déu directament o indirectament sobre tota classe d'objectius desconeguts per a l'home. Entre aquests objectius sobresurt el futur. Es tracta de consolar els contemporanis amb l'esperança d'un magnífic futur més o menys immediat (cf. CORTÈS, *Discursos de Adiós* 63).

162. Cf. la tradició del *pesula* (profà), en CORTÈS, *Discursos de Adiós* 311-325.

cripció d'Esau cal cercar-la en l'hagadà¹⁶³. Per a l'expressió *πρόνος ἡ βέβηλος* atribuïda a Esau hem d'anar a pouar en la tradició jueva del פסול que trobem estesa pels targums i midraixim i que fa el salt als textos del Nou Testament i a la patristica¹⁶⁴. I per a respondre a l'expressió *τόπον μετανοίας* cal anar a cercar les arrels en hagadàs sobre el pecat de Rubèn amb Bilhà que apareixen en els targums i que es ramifiquen dins els apòcrifs de l'AT, més concretament en l'apocalíptica, així com també en el llibre de la Saviesa i en els textos patristics. Ens trobem amb dues expressions que originàriament eren de la tradició jueva pre-cristiana¹⁶⁵, però que posteriorment s'adaptaren simultàniament a la literatura rabínica, apòcrifa jueva, al Nou Testament i a la tradició patristica cristiana.

Jordi CERVERA
 Cardenal Vives i Tutó, 16
 E - 08034 BARCELONA

Summary

This article divides the paraenetic part of Hebrews into exhortations (meant to give courage), warnings (given with severity), and threats (made with boldness). The study of the threats, specifically of 6,4-8 and 10,29-31, shows the appearance of «heretics» inside the community. These «heretics» publicly deny the divine sonship of Christ and the saving value of the Cross, while dividing the community. Heb 12,16-17 is a bold threat of exclusion addressed to such individuals. The study of Heb 12,16-17 reveals the existence of two pre-Christian Jewish traditions (*pasul*, *sin of Ruben*) which talk of divine election and rejection, that justify the decision to exclude physically and theologically the «heretics» who disturb the community.

163. SCHRÖGER, *Der Verfasser des Hebräerbriefes* 220.

164. Cf. CORTÈS, *Discursos de Adió*s 311ss.

165. Williamson reconeix que les influències de Filó en els qualificatius d'Esau en Hebreus són molt lleugeres (cf. WILLIAMSON, *Philo and the Epistle to the Hebrews* 267).